

Tartu Riiklik Ülikool
Üldajaloo Kateder

Thomas More'i utopism.

Diplomitöö

Toivo Põldma

ajaloo v kursus

Juhendaja:

ajaloo doktor H. Ligi

Tartu 1970

Sissejuhatus.

7. juulil 1535. aastal hukati Toweris Thomas More. Tema surmaotsus kõlas küllaltki pikalt, aga selle põhiline sisu oli selles, et ta tuli uljaks raiuda ja peaaegu Londoni sillel välja panna. Kuningas aga halastas More'ile ja muutis selle otsuse: nüüd pidi tal peaaegu lahtselt maha raiutama.

Thomas More hukkus, kuid tema ideed jäid elama ta suurepärase teoses "Utopia". Siin leiame parima ühiskonna kirjelduse kaasaegsetel tänapäevagi lugejate jaoks.

Th. More oli renessansi kaasalgne. See oli epohh, mis algas XV sajandi teisel poolel. Kuningavõim, mis toetas liinurodanditele, murdis feodaalvõim ja rajas suure, peamiselt rahvuslised pinnal põhinevad monarhiad.

Algas kaasajaste Euroopa rahvaste ja
 kodanlike ühiskonna aremine. Kui
 linnasid ja aadl alles oma-
 vahel kislesid, kuulutas Sausa talupo-
 gade sõda ette tulevate klassilõhinguid,
 mis talupoegade järel ilmusid aremiste
 ka mesaja proletariaadi elluõijad. „Vana
 orbis terrarum'i piirid murdi läbi, maa
 avastati tükki alles müüd ja rajati uus
 hilisemal ajal tekkinud maailmavaa-
 bandusele ja käsitöö üleminekule ma-
 uufantuuriks... Murdi kiriku diktaator
 vaimuel alal...“¹

Thomas More elas ajal, mis oli oma
 olemuselt väga keerukas, vastuvõuline,
 unid ühtlasi „... see oli ajajärk, mis va-
 jas hüglasi ja sünnitas hüglasi, - hüglasi
 mõttejõu, vire ja iseloomu poolest,
 mitmekülgsuse ja õpetatuse poolest.“²
 Tollel poolnel peaaegu ühtni silmapaist-
 vat meest, kes poleks hülanud mitmel
 alal, osanud paljusid keeli, või võtnud
 ette kaugemaid reise. Kabinetiõpetlased
 olid erandiks. „Selle aja kauglasi ei vijas-
 tanud veel tööjõutus, mille piiravaid,
 ühekülgses tegevaid mõjusid me märkame

¹ Friedrich Engels, Looduse diallektika; Tallinn,
 1962, lk. 5.

² Samas, lk. 6.

niisagedasti nende järglaste juures. Mis-
neid aja eiti iseloomustab, on see, et nad
peaegu kõik elavad keset oma aja lii-
kumist, võtsid elavalt osa tegevusest võitlu-
sest...³

Thomas More kuulub seda tüüpi ajaloo-
liste tegelaste hulka, kelle mõju ei aval-
dund mitte niivõrd materiaalsel kui just
moraalsel ja vaimusel alal. Ta käsitles
ja arendas osalt nüüsga seotud ühiskond-
likke vaateid, mis etendasid küllaltki
tähtsat osa poliitiliste ajeteoste ajaloo-
s. Tema ideaalid osutusid pikaajaliste spi-
riitide, et ühiskondlikud olud, mis
olid teda ümbritsenud ja mõjutanud, kest-
sid edasi ning jätkasid Euroopa vaimu-
elu mõjutamist. See tema elu näh-
tub juba sellest, millise kirglikkusega
räägiti ja vaieldi tema üle XIX sajandi
teaduslikus kirjanduses.

Võib nohe märgida, et sellal käsitletav
temaatika on peaegu eranditult bio-
graafilise iseloomuga, „Utopiasse“ puu-
tuvi piirdub selle mõningate ridade üm-
berjutustamisega, põhjalikumad analüüsi
pole peaegu eida, kui välja arvata

³ Friedrich Engels, Luoduse diallektika, lk. 6.

Kaunisty⁴ töö.

Käesolevas töis kirjitanisell on allika-
kana kantatud Th. More'i „Utopia“⁵
veneeelsed tõlget. Kantamist on leidnud
ka enamuses selles väljaandes toodud More'i
ja tema sõprade kirjadest.⁶ Akadlemix Vol-
gini sissejuhatavast artiklist⁷ on samuti
tähus abi olnud. Kõige hinnatavam ma-
terjal on saadud eelkõige Volgini,⁸ Tarle,⁹
Semjonovi¹⁰ ja juba eelpool nimetatud Kaunisty
töödest.

⁴ Käesolevas töis on kantatud selle More vene-
keelset tõlget, Кера Кауницки, Томас Мор
и его ученики, С.-Петербург, 1905.

⁵ Томас Мор, Стоник, Москва, МСМЛIII.

⁶ В. Самар, lk. 225-245.

⁷ В. П. Волкин, Меморисное зкание „Стоник“,
Стоник, Москва, МСМЛIII, lk. 5-28.

⁸ В. П. Волкин, Меморисные социалистические
идеи, часть первая, Москва-Ленинград, 1928.

⁹ Э. В. Тарле, Общественные воззрения
Томаса Мора в связи с экономическим
состоянием Англии его времени, Э. В. Тарле,
Сочинения, том I, Москва, 1957, lk. 119-265.

¹⁰ В. Ф. Семенов, Оправдание и крестьянские
убисселии в Англии XVI века, Москва-
Ленинград, 1949.

I peatük

Inglismaa sotsiaal-majanduslikud
olud XVI sajandi algul.

Suurte maadeavastuste ajajärk on sel-
leis ajaliseks piiriks, millest see alustame
Euroopa keskaja kolmandat perioodi. Seda
perioodi iseloomustavad kapitalistliku ma-
janduse ja -ühiskonna arenevine ning lin-
laste seisuse muutumine kodanuse klas-
siks. Need kaks nähtust on seostatud
kolmandaga, s.o. feodaal-absolutistliku
riigi kujunemisega. Esimene neist proble-
emidest hõlmab ka kapitalistlike olu-
suhete tekkimist ning arenemist feodaal-
ühiskonna rüpes. See on uue protsessi
sotsiaal-majanduslik külg, see on Marxi
väljendit kasutades nn. "kapitali esi-
algne akumulatsioon". Antud probleem-
sügava iseloomustuse on Marx andnud
"Kapitali" I osa 24. peatükis¹, kus ta ana-
lüüsib kapitalistlike olusuhete ja kapitali

¹ K. Marx, Kapital, Esimene võide; Tallinn,
1953, lk. 621-662.

teenimist. Kuna rahva maatustumine on üks tähtsamaid probleeme kapitali esialgse akumulatsiooni protsessis ja see erineb Inglismaal kõige selgemini, siis on ka siin kasutatud Inglismaa näidet.

„Niisugis protsess, mis loob kapitalistliku vahetuse, ei saa olla midagi muud kui töölise lahutamise protsess, mis ühelt poolt muudab ühiskondlikud elatus- ja tootmisvahendid kapitaliks, teiselt poolt aga muudab otsesed tootjad palgatööliseks.“² Järelmõeld esialgse akumulatsiooni ei ole midagi muud kui ajalooline protsess, mille käigus tootja lahutatase tootmisvahenditest. Väimane ei saanud muudugi olla revolutsiooniline protsess, see viidi valitsevate klasside poolt läbi vägivaldsete meetoditega.

„Esialgse akumulatsiooni ajalooks moodustavad epohhi kõige need pöörded, mis on hõlpsasti teemivale kapitalistide klassile; kõigepealt aga need momendid, kus suurimimarse äärmiselt ning vägivaldselt lahtikristase nende ülalpidamise vahenditest, paisates nad lindpruide proletariatena töötlele. Kogu protsessi aluseks on põllumajandusliku tootja eksproprieerimine,

² K. Marx, Kapital I, lk. 622.

talupoja maatajätmine." ³ See protsess on võt-
 nud eri maades eri värvingu, läbinud mit-
 mesuguseid faase mitmes järjekorras, aga
 klassikalisel kujul toimus see Inglismaal.
 Inglismaal oli pärisviinus tegelikult ka du-
 nud juba XIV sajandi lõpul. XV sajandi al-
 gul olid aga inglise külal veel traditsiooni-
 lised, keskaegsed iseäranused. "Rohuv ena-
 mus rahvast koosnes vabadest iseseisva
 majapidamisega talupoegadest, ükskõik
 misuguse feodaalse sildi taga nende omand
 oligi peidetud." ⁴ Suuremas aadliühisais
 oli vaba farmer juba ülekaalu saavu-
 tanud. Põllumajanduse palgatoelised
 koosnesid osalt talupoegadest, kes vabal
 ajal töötasid suurmaaomanike juures,
 osalt pärispalgatoeliste klassist, kes ka
 tegelikult olid iseseisva majapidamisega
 talupojad. Neil oli õigus nõlvoti päris-
 talupoegadega kasutada kogukonnamaid,
 kus nad karjatasid loomi, said endale
 küntust jne. Maa oli jagatud võimalik-
 uult paljudele sõltuvatele talupoegadele.
 "Feodaali ja üldse iga suveräänivõim ei
 põhinevad tema rendi suurusel, vaid
 tema alamate arvul; viimane aga sõltus

³ K. Marx, Kapital I, lk. 623.

⁴ Samas, lk. 623 j.j.

iseseisva majapidamisega talupoegade
arvust.⁵

Kapitalistliku tootmisviisi alusel olud
pöördel eelmäng toimus xv sajandi viimasel
kolmandikul ja xvi sajandi esimestel aastatünnemetel. Endine villaan, pärisori, muutus
vabaks copyholderiks feodaalse manori-
õiguse alusel. Manor koosnes domeenist, mis
kuulus lordile ja maast, mis oli väikeste
maalappidena talupoegadele välja jaotatud.

Muudus seisneb selles, et domeenimaal
muudelt aase farmerlikus majanditers, mille
tulenusena ühed talupojad kindlustavad
oma majandusliku iseseisvust, teised töö-
jütause välja nende maadelt farmerite
poolt, kes arendavad laialdaselt lam-
bauasvatust või teravilja tootmist.⁶ Vaba
talupoeguma teke tähistab majanduse
arengut, mis baseerub lihtsal kaubatoot-
misel, see aga omavarda tähistab uut
tüüpi maavormide ilmumist, kelle jõud
ei seisne alamate arvul, vaid rahalistel
sissetulekudel, mida nad saavad oma val-
dustest. Inglismaal avaldus see protsess
miti ilmekalt, kuna see maa oli tollal
peamine villatootja maa, s.o. sellise kaubatootja,

⁵ K. Marx, Kapital I, lk. 624.

⁶ A. Cobun, Agrarническiе перемены в России
III период; Москва, 1903, lk. 389.

nida võis kiiremini kui ühtki teist rahansuuta.

Tööturul paisati hulle lindpriisid proletariaadi. Kuigi ka kuningavõim kiirendas seda protsessi, ei olnud ta siiski selle protsessi ainukeseks põhjustajaks. Landlordid löid ise palju suurema proletariaadi, võttes ära kogumumamaid ja ajades talupoegi vägivaldselt nende maalt minema. Inglise maal oli selle konkreetseks põhjuseks Flandria villamanufaktuuride võitlusepühkemine ja villahindade tõus. "Suured feodaalsõjad olid üllanud vana feodaalsaadli, uusaadli aga oli oma aja laps, kellele raha oli kõigi võimude võim."⁷ Engels ütleb nende kohta järgmist: "Nende harjumused ja püüded olid rohkem kodanlike kui feodaalsed. Nad tundsid hästi raha väärtust ja asusid viivitamatult maarenti tõstma, ajades maalt ära sadu väikerentnikke ja asendades neid lammastega."⁸ Uusaadli eesmärgiks oli saada põllumaa muutmine lammaste karjamaaks.

Inglise küla kapitalistlikkus muundumisele aitas kaasa reformatsiooniga kaasnenud ulostimaade sekulariseerimine.

⁷ K. Marx, Kapital I, lk. 625.

⁸ Ф. Жеребс; Разрушение феодальной организации и развитие хозяйства; Москва, 1960, lk. 19.

Need maad siingi enamuses kuninga soo-
 riumile või ümüdi liuna aristokraatiale ja
 kaupmeestele. Kloostri maade need omariikund
 raudendasid aga põllemajanduses juba ka-
 pitalistlikke põhimõtteid, nad ajasid massi-
 lielt minema vanu fodaalseid päristalu-
 poegi ja ühendasid nende majapidamised.

Tarastamine ei alnud mees nähteks
 inglise ühisuunas. Esimesed tarastamised
 teostati juba XI sajandil. Kuid vähenuse
 poolt maade haaramine umandas XVI
 sajandil kvalitatüüvõlt uue tähenduse-
 algal talupoegade ekspropriceringine.

Talupoegruund tuli enne lõhestada, muuta
 ta väikesteks jonetuteks üksusteks ja al-
 les seejärel uuesti ühendada, kuid nüüd
 juba uue palgatuõlisi.⁹

Enne XVI sajandit ei suutnud ükski maa
 Euroopas panna konkurentsi Inglise vil-
 lakaubandusele, kuid nüüd oli Shyppania
 muutunud ähvardavaks jõuks. Vill, mis
 rikastas kaupmehi, rikastas ka osaliselt
 neid, kes teglesid selle tootmisega, kuna
 nemad müüsidni villa väikeste kogustena
 ülesostjatele. Põlluharimise iluue tulutus
 sundis landlorde kaotama nende
umandi üigut maale, et kindlustada

⁹A. A. Murray, *Medieval Agronomy; Locuba,*
 1950, lk. 142.

suuremaid sissetulemeid, arendada oma maadel lambakasvatust.

Palgatöölise aremel leidis maavomanik kasulikuma olevat pidada lambaid, sest seal, kus varem töötas põllutöödell kauskümmeid inimest, võis nüüd läbi saada ainult ühe karjasega.¹⁰

Enam-vähem kindla baasi oli inglise kaupmeeskond saavutanud juba XII sajandil, kui tekkisid „kaupmeeste gildid.“ Inglismaa hakkas sel ajal juba laialdaselt villaga kauplema, vedades seda peamiselt Flandriasse. XIII sajandil tootis Inglismaa juba ümbruskul hulgal ja müügi kvaliteediga villa, et võistluslik Flandria ilma selleta enam läbi ei saanud. Inglise mülla ilmus koonnustja, kes hakkas villa väikeste partide kaupa hakama ja müüs selle edasi Flandria kaupmeestele, kes sõitsid laevadel Inglismaale villa ostma. Inglismaal ei saa me enam-vähem arenenud manufaktuuriist veel enne XIV sajandi keskpaika rääkida. Kuid siiski on juba XIII sajandil näha inglise kaupmeeste püüet villa väljavedu Flandriasse takistada. Kuid laevahitus oli

¹⁰Brentano Lugo, Eine Geschichte der wirtschaftlichen Entwicklung Englands, II Bd.; Jena, 1927, lk. 75.

Inglismaal vähe arenenud ja ka kaubanduslik kapital oli veel väike, nii et Flandria-Inglismaa kaubanduslikud suhted esindas ikka rohkem Flandria. Sel perioodil ilmub aga uus jõud - need on „laurkaupmehed“. Nad kannavad villaga varustama Põhja-Euroopa tähtsamaid maid, eelkõige muidegi Flandriat. Neil olid vastavates maades oma laolinnad, millest ka nende riigetus. Nad tugenevad kiiresti, ning XIV ja XV sajandil nad konkurentide ei tunne.

XV sajandi viimastel aastakümnetel ja XVI sajandi algul tahtis hispaania vill inglise villa kontinendilt välja suruda. Inglismaa oma turgu suudatuse varustada, kuna seda varustasid väikeettevõtjad ja ka villa tarbiti väinestes kogustes. Laurkaupmehed pidid oma positsioonide tugevdamiseks midagi ette võtma. Hispaania oli võidust inglise laurkaupmeeste üle muidegi kaugel, kuid tal oli riiski rida elliseid, mis tegi ta Inglismaale ohuline vastaseks. Kõigepealt Ameerika avastamine ja väärismetallide vool Hispaaniasse andsid talle mitmekümne aasta realse ellise Euroopa

teiste maade ees. Teisest küljest ka Karl V maailmapoliitika tõmbas nende kaupmeeste peatähelepanu hetkeks nendelt küsimustelt ära. Inglismaa kasuks räägib suurel määral selle villi parem kvaliteet.

Kuid nii laovkaupmehed kui ka „merchand adventurers“ nägid enda ees kiisi oluorda, et võita, oli vaja rohkem villi, hästi kiiresti ja võimalikult paljagi. Villatootmise suurendamiseks oli aga üksainus tee - võimalikult suurema arvu lammasi pidamine ja sellest seoses vajamaade laiendamine.

Tarastamine XVI sajandil ei viinud muudugi kogu Inglise kiila proletariseerimisele, nad püüdnud osa talupojadest. Kuid tarastamine sai siiski üha tavalisemaks nähtuseks Inglise kiilas. Üha suurema ulatuse võttis hulkurlus.

„Seadusandlus võhkus sellest jõuvest. Ta ei olnud veel jõudnud selle kõrge tsivilisatsiooniastmeni, kus arvatakse, et „Wealth of the Nation“ [„natsiooni rikkus“], s. o. kapitali moodustamine ja rahvahulkaade halastamatu eksploateerimine ning vaesumine on igasuguse riigitaruise ultima Thule [kõrgim tip]“¹¹

¹¹ K. Marx, Kapital I, lk. 625.

Et puudutada Tudorite seadusandlust, peamiseks kõigepealt põgusalt tutvuma eelneva seadusandlusega. Erimeseks pidepunktiks võis süü alla Mertoni statuuti 1235. aastast.¹² Selle statuudiga määrati kindlaks laudlordide õigused. Olgu si et teatud määral piirati nende õigusi, ei olnud see siiski tähelepanuväärne. Seadusega aga tunnustati esmakordselt laudlordide õigust muuta ühismaad eraomandiks. Tarastamised olid niisil saanud esmakordselt riikliku sanatooriumi. Kui varem lordid nooguvaldada võideldes võisid ainult endale loota, siis nüüd said nad selles võitluses ka riigilt abi.

1285. aastast on pärit II Westminsteri statuut, mis on Mertoni statuudi loogiline järg.¹³ Selle statuudi järgi laienesid lordidel tarastamise õigused veelgi. Kuid peab mainima, et tarastamised toimusid siiski piiratud ulatuses.

"Asi oli süüri puustumaa de, aga mitte põllumaa haaramises."¹⁴ Pilt muutub hospis \bar{xv} sajandi lõpul, mil tarastamised omandavad oma klassikalise ilme.

¹² Семёнов, lk. 98.

¹³ Самас, lk. 99.

¹⁴ Самас, lk. 100.

Paratamatult ueruib n̄sinnus, kas land-
lordid oli õigus kihutada uua manorist
rentnike minema. „Manori üle juriidili-
selt tunnustatud suverääne valdamise
õigus vastas sellele n̄sinnusele täiesti
jaatavalt: jah, võib. Tavaliselt õigusliinud
vaated ütlesid: ei, ei või.“¹⁵ Prautika aga
näitas, kelle poolal oli juriidiline ja
faaktiline võim. \underline{xv} - \underline{xvi} sajandil manorist
väljakihutatuid iseloomustab nende
täielik juriidiline abitus, neil oli või-
matu leida manori väiksematki tuge.

Esimestes antideus, mis juhatavad
nise Tudorite seadusandluse taras-
tamise n̄sinnustes, on kans statuti
1488 ja 1489 aastast.¹⁶ Esimene neist keh-
tis ainult Whigti saare, teine kogu
kuningriigi kohta. 1489. a. seadus nõudis:

1. põllumaade taastamist äärmisel
juhul nendes piirides, mis oli olnud Henry VIII
esimesel valitsemisaastal (1485)

2. hävitatud farmide taastamist
kõige vajalikuaga.¹⁷

Asjata võime otsida tarastamisele
süsteematilist ja järjekindlat vastuseisu.

¹⁵ III apse, lk. 167.

¹⁶ Cennetub, lk. 103.

¹⁷ Samas, lk. 106.

Seadus ise oli poolik ning tema täitmine ei olnud ka garanteeritud. Lohutuseks oli Tudorite seadusandluse motiiv: „Meie kuningriigi kaitse vaenlaste vastu kannab sellest kahji.“¹⁸

Nagu nähtub, kaitses valitus xiii - xiv sajandil tarastamise protsessi, kuna erialgu kuuluvad tarastamise alla kasvatamata maad. Olusord muutus xv - xvi sajandil, mil tarastamise tulemusena toimus talupoegunoma kui klassi kaardimisprotsess, mis tekitas valituses ärevust, kuna talupojad maasid suurema osa riigimaasidest ja moodustasid tähelepanuväärse osa inglise armee-need on ühed põhjused, miks valitus pidas vajalikuks maade tarastamistele vahetle segada.

Tudorite poolt väga antud teises statuendis kirjeldati ilmekalt tarastamise tagajärge: „Seal, kus enne oli tegelund 200 inimest põlluharimisega, elas nüüd vaid 2-3 karjast, maahariinike, mis enne oli olnud tulutoovane tegevusala kuningriigis, on täielikult laostunud...“¹⁹

Ara antamata parlamendi arvamust,

¹⁸ - III ajare, lk. 171.

¹⁹ Семёнов, lk. 105.

andis Henry VIII 1514. a. välja pronla-
matsiooni farmide hävitamise vartu. Põ-
hiliselt aga kinnitas ja tugevdas see 1489.
aasta statuudi näendusi. Nõuti, et maa-
valdajad muudaksid rajamaad uuesti
põldudeks ja asustaksid uendele maa-
dele talupoegi ning teisi töölisi.

Ka 1515. aastal ilmusid veel kaks
statuuti, needki ainult täiendasid 1489.
aasta statuuti, välja arvatud ainult üks
punkt, mis puudutas trahve, mida nõuti
seaduserikuvajatele. Uues seaduses nõuti
ametliku juurdlust veel juhtudel, kui
trahvi mausti kuningale, juhul aga kui
maustav trahv läks lordile, polnud
ametliku juurdlus nõutav.²⁰ Selselt tahtis
valitsus teha maavaldajatele soodustusi,
kelle poolehoidu püüdsid Tudorid võita.
Need väljaantud seadused tegid kuninga
populaarses alamrahva hulgas, lordid
aga pidid maksma kuningale ja tema
favoortidele suuri summasid trahvide
väl, et taastamatult teostada maade
harrast. Kuningas sai kahenordset
nagu, rahvas kiitis teda kui herraanest
valitsijat, missaadel aga loovutas osa

²⁰ Clarendon, lu. III.

siisetulemistest kuningale või mõnele teisele võimuvandjale.

Järgnevalt pidas valitsus vajalikuks korraldada üldine revisjon tarastamise kohta. 1515. aasta detsembris sai Inglismaa lord-kantslerius Wolsey, kelle eestvedamisel moodustati spetsiaalsed komisjonid revisjoni läbiviimiseks.

35 krahvkonna jaoks moodustati 17 komisjoni. Esimesed neist loodi üeskrahvkondade jaoks, kus tarastamisprotsess oli oluliselt eriti ulatuslik.²¹ Paljud kuningad on avaldanud arvamust, et Th. More võis olla revisjoni läbiviimise mõtte algatajaks, kuid otsused tõestusmaterjalid selle kohta puuduvad.²² Kuid samal ajal Th. More võttis osa komisjonide tööst, tema nimi esineb Hampshire krahvkonna komisjoni nimelkirjas.

Valitsus andis komisjonidele üksikasjaliku tegevusjuhendi. Komisjonid pidid väga selgitama, kui palju ja millised põllumaad olid muudetud karjamaadeks, millised jahimaaadeks ja parkideks. Komisjonid pidid kindlaks tegema ka selle põult ja millistel ajahetkedel oli toimunud

²¹ Cresswell, lk. 112.

²² Sameas, lk. 113.

seaduserinnumine.²³ Komisjonide liinud, kelledest enamuse oli vaimulikud ja ametnikud, suhtusid oma tööse täie vastutustundega. Koguti ulatuslik materjal tarastamiseks kohta.

Valitsus otsustas võtta seaduserinnumid kohtulinnule vastutusele. 12. juulil 1518. a. avaldati proklamatsioon, milles üldanuse, et kõik tarastajad peavad 40 päeva jooksul, alates proklamatsiooni avaldamise päevast, lammutama tarad. Korralduse täitmatajätmise puhul trahvi 100 naela ulatuses.²⁴

Tehes konnupötteid komisjonide töötulemustest, ilmus, et kõige intensiivsem oli tarastamisprotsess keskurahvondades, Gray arvestuste kohaselt oli Kesk-Engliismaal tarastatud 71634 aamit maad, mis moodustas 1,16% kogu keskurahvondade maadest.²⁵ Tarastamise objektiivselt Kesk-Engliismaal olid peamiselt põllumaad, milledest ainult väike osa säilis põlluharimise jaoks.

Kui analüüsida Tudorite-aegset seadusandlust, tõukab silma selle järgi-
viindlus ja poolik iseloom. Landlordid võisid

²³ Cerinob, lk. 114.

²⁴ Samas, lk. 116.

²⁵ Samas, lk. 187.

endiselt maid tarastada. „Linnumanhu-
tamise vastu võisid farmerid protesteerida
niipalju kui soovisid pamflettides, laulu-
des ja nii edasi, kuid mitte kohtutes.“²⁶
Vägärkikutamises oli landlordidel uus
seadusliikumine alust: kõigepealt tema illem-
omandi õigus maale ning teine rendi tõst-
mine. Rendi tõstmine ei olnud keelatud
ega reguleeritud mitte ühegi Henry VIII või
Henry VIII seadusega. Landlordid pidid sea-
duse järgi küll farmi taastama, aga farmi
endisele omanikule võis ta dikteerida nii
kõrge rendi, et see enam tagasi tulla ei
soovinudki. Nii rahva kurtumised kui ka
Henry VIII valitsemisajast alates aval-
datud seadused talupoegade ja väine-
farmerite enesprotektimise vastu jäid
vigätkuks. „Kapitalistlik süsteem nõudis
... rahvahulka õigustliku olukorda, mi-
neste eneste muutumist palgalisteks ja
nende töövahendite muutumist kapitaliks.“²⁷

Seadusandlusega tarastamise piira-
misesus püüdis valitsus ära hoida põl-
lumajanduses toimuva põvide kõige te-
ravamaid avaldusi. Kuulutasid küll
tarastamise ebaseaduslikkust, valitsus tegelikult

²⁶ III ajariik, lk. 171.

²⁷ K. Marx, Kapital I, lk. 626.

leppis sellega, kuna ta ei olnud suuteline pidurdama talupoegade maastumise protsessi. Peale seadusandlike aktide olid valituse käes tarastamise vastase võitlusvahendina ka nohtud.

Minijate seas pole üsna meelt ühisuuses, kes copyholderitel oli õigus loata nohtuliikule kaitseli. Savini arvates oli neil see õigus²⁸. Nad saadavad arvukalt kaebusi ja palveringis kantsleri nohtusse, mis oli arvuveseks instantsiks, mis arutati selliceid ühisuusi. Kui suurel ulatusel nad õiguse kätte võitsid, pole teada, kuid palveringide vool jätkus ning pole tõenäoline, et nad olusid ilma võidulootuseta uhkaid protsesse alustanud. Kaebuste hulk oli suur ning arvuelt tihine osa neudest tuli arutusele. Tõldevõttevõttes siiski vähesed protsessid lõppesid copyholderite kasuks. Nohtuprotsessid olid mõeldud pigem avaliku avanuse rahustamiseks kui talupoegade maastumise levimustamistamiseks.

Masside proletariseerumine avaldas oma korda mõju sõjaajanduse ja manufaktuuride arengule.²⁹ Kuid kaugel oli mitte üsna

²⁸ Cahuse, lk. 223.

²⁹ Kaymchun, lk. 32.

oma endiselt maalt minemanimetatud talupojad ei leidnud raudaannist, „...maalt äraaetud inimesi, seda liudpriid proletariaati, ei absorbeeritud arenevate manufaktuuride poolt karegeltui nii niiresti, kui ta teanis. Teiselt poolt oma harginud elu võimeist äkitselt väljajustud inimesed ei võinud niisama äkitselt kohaneda oma uue olukorra distsipliiniga.”³⁰ Manufaktuurides oli vaja esmaste kvalifitseeritud tööjõudu, vajati osustöölisi, aga talupoegade hulgas neid muudugi ei olnud.

Talupoeg õppis aia ka relva käsitlemise, kuid kerkaja lõpmis saavutas sõjaasjandus saavuti sellise taseme, et ka lihtsõdur pidi saama spetsiaalse väljajõppe. Mitte kõik enespropricentid ei saanud teemida sõjaväes, väljajõppe saanud aga olid peaaegu võimeatud rahvaja töös. Alaliste vägede kontingent oli müllaltui piiratud, suurem osa sõduritest lasti peale sõja lõppemist erma, kes omakorda täiendasid töötute ja hulkmite massi. Nad muutusid suurelt osalt ajaolude sunnil massiliselt kerkisteks, tööliteks hulkmiteks. „ Praeguse tööliisulassi isasid

³⁰ K. Marx, Kapital I, lk. 637.

üheldi kõigepealt selle eest, et neid oli vägivaldselt muudetud hulmuiterus ja pauperiteus. Seadusandlus nohtles neid kui „vabatahtlikke“ kerjategijaid, üldades, et edasitöötamine varades, mitte enam eksisteerivais tingimustes olenevat nende heast tahtest.“³¹ Seejärel antakse kogu Lääne-Euroopas xv sajandi lõpul ja xvi sajandil väga veriseid seadusi hulmuite vastu.

Euspropricrite vastu seadusandlus algas Inglismaal Henry vii ajal. 1495. a. väljastatud seaduses valitsus leppis alguses sellega, et ühistis hulmuitele ja kerjastele vanglakaristuse jätkandades veel ja leiva peal mitte pikemaus kui kolmeks ööpäevaks. Kerjuseid pidid karistama kohalikud võimud: serifid, meenid, konstaablid jne. Töövõimetud kerjused pidid jääma sinna ringkonda, kus nad olid viimasel ajal elanud ning nad ei tohtinud kerjata sellest väljaspool. Hiljem Henry vii pehendas seadust, hulmuiteid ei tohtinud jätkandades hoida üle ööpäeva.³²

Henry viii anti 1530. aastast said vabad ja töövõimetud kerjused loa koguda armuande, kui neil oli eriline kirjeldus

³¹ K. Marx, Kapital I, lk. 638.

³² B. B. Улюкман, Орепу по неволе Англии xvi века; [Ленинград, 1957], lk. 9.

luba. Töövõimelisi kerjuseid tuli seaduse järgi karistada vauglaga ja anda nunt. Neilt võeti vanne, et nad pöörduvad koju tagasi ja asuvad tööle. Nende abistamiseks miingeid abinõusid tarvitusele ei võetud.³³

Esimeste Tudorite pauperite vastastes seadustes esineb mitu põhitendentsi. Esiteks, nendes seadustes esitati hulmuksuse ja kerjuse vastase terroristlike arreteerimise vahenditena arrete, peenu, häbiposti panemist, sundusliinuu saatmist endisse elukohta jne, teiseks, valitsus soovitas kohtadel organiseerida töövõime tutele pauperitele elatusvahendite kogumist; kolmandaks, valitsus ihmutas kavatsust (erialgu küll sefselt ja elamaääraselt) võimaldada tervetele ja töövõimelistele kerjustele tööd.³⁴ Valitsuse poolt anti järgnevalt väga uusi kerjuste ja hulmuksite vastaseid seadusi,³⁵ kuid olukorda see oljekütüvselte leevendada ei suutnud.

Tehisvõndliinuu korra ning majandusliinuu protsessi säilitamise poolte seisid xvi sajandi Inglismaal:

1. küik maavõmaninud (landlordid)
2. kogu kaupmeeste klass

³³ Утрокмар, lk. 9 jj.

³⁴ Б. Ф. Семёнов, Пауперизм в Англии xvi века и законодательство Пирогов по вопросу о науперасе, Средние века, Выпуск iv, Москва, 1953, lk 218.

³⁵ Утрокмар, lk. 10-17.

3. kõik käsitöölised, eriti need, kes olid seotud villatööstusega.

4. kõik nute kajamaa maavrite põlvkond

5. igat liiki nõuustjad ja vahendajad, kes toitsid end villatööstusest

6. erandiselt viiesti kasvav maduste, dokitöölise jt. kaubalaevastikus töötavate inimeste hulk, mis kasvas paralleelselt kaubanduse kasvuga.³⁶

Kõik need ühiskonnaklassid grupeerusid peaaegu isevalitsuslikult valitsevate Tudorite ümber.

³⁶ III aprill, lk. 186. j. j.

II peatükk

Thomas More ja "Utopia" saamisluhk.

Thomas More eluloo uurimine on teinud taandväljast raskesti tema biograafidele. Peaaegu kõik tema käsikirjad hävitati Henry VIII järel pärast kohtuprotsessi. Katkendlikke andmeid tema eluajast kohta on saadud ta kirjavahetusest. Need on enamuses välismaistele sõpradele ja tuttavatele, peamiselt Erasmusile Rotterdamist, kirjutatud kirjad. Säilinud on ka kirju, adresseeritud Henry VIII, Cromwellile, Wolsey'le. Suure väärtusega on 12 kirja, kirjutatud Toweris vanglas.

Thomas More sündis 7. veebruaril 1478. aastal Londonis. Tema isa John More oli kohtunik ning elas koos oma arvuka perekonnaga erakordselt tagasihoidlikult. Th. More'il õnnestus aga saada suurepärase hariduse. Tol ajal oli tavaks kõigepealt ära õppida ladina keel ning selle eesmärgiga pandidi Thomas More juba varakult

Piha Antoniuse kuuli¹ Londonis. Siin määras teda esmanordselt Canterbury peapiiskop, kardinal Morton. 13 aastalt vältigi Th. More kardinal Mortoni majja, seda tänu just More'i isa sidemetele. Oli tavaks, et poisid heast perekonnast anti paapidele trüütud inimete majja kasvatada. Th. More'i suhtes, eriti just tema vaimse arengu seisukohalt oli see tähtis sündmus. Th. More kirjutas ise Mortoni kohta järgmist: „See mees... sisendas lugupidamust nii oma autoriteedi, kui ammuse ja vaimsega.“² Kardinali majja kuulusid sageli niisugused inimesed ning Th. More viibis alati nende keskel. Nii kuhtusid seal kirjandus huvilised inimesed, lavastati näidendeid. Ka More kirjutas juba ise mõned komöödiad ning esines sageli ise laval.³ Brie on seda isegi nimetanud tema näitlejategevuseks.

1492. aastal, kui Thomas More oli 15 aastane, pandi ta Oxfordi ülikooli, kusta vastu aratatakse tähelepanu oma suurepärase võimele. Siin tuleks lihidalt puudutada selle ülikooli traditsiooni, mis ka kindlasti avaldas More'ile oma mõju. Lihidalt on

¹ III apoc, lk. 125 j.

² Stonor, lk. 56.

³ Fr. Brie, Thomas More der Heitere; Englische Studien, LXXI, 1936/37, lk. 73.

need võime võetud järguiselt: „... tingimus-
teta allumine katolilise kiriku autoriteedile,
valvsus (pehkt poliitilistes küsimustes) paavstide
pretensioonide vastu...“⁴ ja sel ajal harva esinev
vabadus filosoofilistes vaadetes.⁵ Oxfordi
ülikool oli juba XIII sajandil hakanud muu-
tuma uute, tõsiste filosoofiliste vaadete kand-
jaks. Siin õppis hore aia ladina ja kreeka
keele, ning oli vastu suhteline kirgitaama
ladina keeles juba iseseisvaid töid. Need
tema tööd on nn. „epigrammid“, s.o. „... väi-
kesed ladinakeelsed värsšluuletused...“⁶

Õpingud Oxfordis olid hore'ile küllaltui
raskeid. Isa hoidis poega peaaegu poolväl-
jas, seda mitte ainult rahaliste vahendite
puudumise pärast, vaid ka niivõeldi printsi-
pist lähtudes. Talle suadatud rahast ei
jätunud sageli eluliste vajaduste ra-
huldamisest. Isa soovius oli, et pojast
saaks jurist.

Inglismaa oli humanistiline harvaatuste
poolt ajaliseelt järgemas alles Itaaliale,
Saksamaale ja Prantsusmaale. Alles XV s.
lõpul, mil algas Tudorite absolutismi
periood ning elavnesid kaubanduslikud suh-
ted Flandria, Itaalia, Prantsusmaa jt. maadega,

⁴ III a pte, lk. 127.

⁵ Samas.

⁶ Bric, lk. 42.

humanistid Inglismaale tulvama ka re-
 nesaansi ideed, mille hakkati ka ülikoolides lu-
 gema kreeka ning rooma autoreid. Mõni aeg
 enne More'i astumist ülikooli olid Itaalia rai-
 silt saabunud William Grocyu⁷ ja Thomas
 Linacre⁸, kellega More sai vaesti heaks sõbraks.
 See humanistide ring asetas esimohale inim-
 isiksuse uurimise. Nad mõlemad, samuti
 William Lilly andsid oma kasvandikele üle
 armastuse kreeka kirjanduse, kunstija filo-
 soofia vastu. Linacre tutvustas More'i Aristote-
 lese õpetusega, Grocyu aga Itaalia humanist-
 lise liikumisega. William Lilly oli äärmiselt
 ummik, ta soovitas isegi palverännaku Jeru-
 salemma.⁹ Siin avaldub üks inglise huma-
 nistidele iseloomulik joon - nende religioosus,
 sügav huvi religioosse kultuse vastu.

1495. aasta lõpul oli Th. More isa soovil
 sunnitud ülikoolist lahkuma, nüüdsest
 peale pühendas ta end jurisprudentsile.
 Sloopis tõsisemalt hakkas ta tegelema
 kirjandusega.

Ülikoolijärel sai alguse More'i sõprus
John Colet'iga, kes on vaieldamatult üks

⁷ William Grocyu (~1446-1519) - kreeka keele
 professor Oxfordi ülikoolis.

⁸ Thomas Linacre (~1460-1524) - inglise hu-
 manist ning arstiteadlane.

⁹ III aare, lk. 130.

suurujurisid inglise kultuuri ajaloos.

Peale Oxfordist lahkumist arul Th. More end täiendama õigusteaduse alal Chancery Sar'iis.¹⁰ Andmed tema õpinguperioodi kohta on äärmiselt natuendliinud, on vaid teada, et ta õppis järgnevalt veel Lincoln Sar'iis, mille lõpetamise järel sai advokaadi diplomi ja alustas iseseisvat tööd advokaadina.

1498. aastal¹¹ tutvus 20. aastane advokaat Erasmus a Rotterdamist, kel olid More'iga ühesugused harrastused. Nende vahel kujunes suun ja liigutav sõprus, Erasmus pühendas More'ile isegi oma parima töö „Naruse viitus“. Selle eessõnas märgib Erasmus, et uni ta võrd reisid Itaaliast Inglismaale, mil ta pidi päevade kaupa hobuse seljas istuma, ei tahtnud ta aega raisata harimatute juttudega. „Selle asemel mõtisklesin ma tihti omaette meie ühistest teaduslikest harrastustest ja tundsin rõõmu, meenutades õpetatud ja armsaid sõpru...“ Kõige esimesena nende seast tulite just Teie, More, mulle isua mõtteise, ja Teie eemal viibides pannaus mulle, elmalvubijale, see mälestus saanuti rõõmu, nagu ma olen harjunud lähedal olles rõõmu tundena

¹⁰ R. W. Chambers, Thomas More; London - Toronto, 1936, lk. 86.

¹¹ Itapne, lk. 133.

Teie lähedalolust ja meie omavahelistest suhtlemisest, milles, niingu ma või heema, mulle midagi meeldivamat pole elus osaus saanud.¹² Erasmus nõrgi inglise humanistidele väljendus kõigepealt kreeka keele ja kirjanduse harrastamises. Erasmus sõlmis Inglismaal sõbralikke suhteid, elandas suhteid inglise ja mandri humanistide vahel, arutas veel rohkem huvi kreeka kultuuri vastu. Ajalooliselt mõjunevad inglise humanismi üldsummitlust Erasmus muuta ei suutnud. Inglise humanistid olid tihedalt seotud oma maa sotsiaal-majanduslike probleemidega, ning inglise humanism ei muutunud filosoofilis-teaduslikuks liikumiseks, nagu see oli 'selvonnulik saksas ja itaalia humanismile.

1-1½ aastat pärast tutvust Erasmusega esines More esmanordselt rea avaline loengutega Augustinuse „Jumalariigist“ Püha Larritsa kirikus Londonis.¹³ Tavoline huvi pole juhuslik. Neil aastail More palvetas ja paastus, ta valmistus meengas astuma, et tegelda taunistamatult vana huvi alaga-klasikaliste keelte ja kirjandusega. Kuid More ei suuda loobuda ilmalisest eluviisist ja hülgab selle mõtte.

¹² Desiderius Erasmus Rotterdamist, Narnuse kirikus; Tallinn, 1967, lk. 7 jj.

¹³ 11/12 aprill, lk. 134.

Kõige täielikumana portree ja kõige intiimsemaid andmeid More'i kohta on andnud Erasmus Rotterdamist. Oma kirjas Ulrich von Huttenile ta kirjutas, et More'i nägu "...väljendab alati meelitlevat ja sõbralikku lahkumist, millega sageli kaasneb naeratus... ta kaldub rohkem elurõõmule kui kannusele ja enda tähtsustegemisele, unigi talle on täiesti võõras igasugune totter varras."¹⁴ More on äärmiselt lihtne ning sõbruneb kergesti.

1504. aastal ei saa More'ist preestrit ega munka, vaid ta valiti parlamendi liikmeks ning kohe sai ta tunnus oma opositsiooniga. Tuleb märkida, et see tegevus tõi talle üldhalduri palgi ebameeldivusi; nii pani kuningas tema isa vangsi. Varsti pidi More ka ise poliitilisest tegevusest loobuma. Ta pühendas end meesti advokaadi tegevusele, täiendas end matemaatikas ning astronoomias. Eriti hakkas teda palluma muusika. Neldeal aastatel (1504-1509) kirjutasid Th. More'i vaated valituse ja üksikisiku vaheliste suhete kohta. Tänuksatuna kuningale poolt, hakkas ta meesti mõtlema mungaelule. Neil

¹⁴ Эразм Роттердамский - Избранные сочинения, 23 ноябрь, 1519 г., Голландия, лк. 231.

aastail tutvus ta Pico della Mirandola¹⁵ töödega ning võlnis tema biograafia ja osa töid inglise keelde. Nähtavasti on Pico della Mirandola jäänud talle kui humanisti ja inimese ideaaliks. 1513. aastal kirjutas Th. More „Richard III ajaloo“, milles annab pildi tolleajast Inglismaast.

1505. aastal tutvus ta John Colet'i perekonnaga. Ta tundis kiindumust tema teise tütre vastu, kuid mitte soovides vanemat raskata, abiellus sellega.¹⁶ 1511. aastal ta abiellus naise ning ta abiellus meest keelegi lese Alice Middleton'iga.

1509. aastal sai Henry VIII ning Th. More'il avanes meest võimalus ühiskondlikum tegevusse tagasi pöörduda. 1510. a. on ta juba Londoni serifi abi. Advokaadina omandas ta suure populaarsuse Londoni kaarymeeskonna hulgas. Ta käib mitu korda Calais's kaarymeeste tüliid lahendamaks.

1515. aasta sügisel, kui ta jälle oli välismaal, hakkas ta Antwerpenis kirjutama oma tähtsamat tööd „Utopia“.¹⁷ Kõigepealt

¹⁵ Pico della Mirandola (1463-1494) - itaalia humanist ja filosoof, Platoni õpetuse pooldaja.

¹⁶ cf. A. Tšepobekini, „История Мор“, lk. 251.

¹⁷ „Utopia“ - täielik pealkiri „Kuldne raamat misama nomeni kui huvitav parimaast riigivaldusest ja meest saarest Utopiast!“

valmis „Utopia“ teine raamat. „Utopia“
 esimese „raamatu“ kirjutas ta hiljem, 1516. a.
 kevadel.¹⁸ Töö oli kirjutatud ladina keeles.
 „Utopia“ käsikirjalist originaali ei ole
 säilinud. Sellele fantele, et enne kirjutati
 teine osa ja siis esimene, tuleb osutada tä-
 helepanu, kuna sel ei ole mitte ainult bio-
 graafilise tähtsus. Teises osas räägitakse
 ideaalse ühiskonna korraldusest, ühiskas-
 jades on välja arendatud More'ile kaasaegse
 Euroopa olude ümberkorraldamise laianä-
 tustlik sulem täiesti uutest alustest. Kuid ra-
 maal ajal on More veendunud utopialaste
 ühiskonnas valitsevate suhete ravendamise
 võimatuses Euroopas. Arendanud need vaated
 teises osas, and ta esimest osa kirjutama,
 kus enamusel liiane kriitilisi ja satiirilisi
 märkusi temale kaasaegse Inglismaa kohta.

„Utopia“ esimene väjandus ilmus
 1516. a. Louvainis¹⁹ (Belgia linn), kus sel
 ajal viibis Erasmus Rutterdamist. Peale
 tema hoolitses trükkimise eest ka Peter
 Egidius - üks teose tegelastest. Esimeses
 väjanduses esineb küllaltki palju uulle-
 ja trükkivigu. More'i poolt, kes ise tundis

¹⁸ A. A. Моргонев, Ассеничевск уронуур;
 Москва, 1956, lk. 56.

¹⁹ Казначевск, lk. 234.

täiuslikult ladinakeelsest, on niisugused väärarvused ilmselt mõeldamatud. Võib arvata, et esialgne teost oli diitleritud. „Utopia“ esimese väljaande raamatud on ühed haruldasemad. Kogu maailmas on neid teadaolevatel andmetel säilinud ainult 5²⁰ eksemplari.

Järgnevalt anti „Utopiat“ välja mitmetes Euroopa riikides. Hoolimata populaarsusest, mida „Utopia“ vohes saavutas, ei trükitud teda nõudagi Inglismaal Th. More'i eluajal.²¹ Inglise keelde tõlgituna anti ta esmakordselt välja 1551. aastal Robinsoni poolt.

Pärast „Utopia“ ilmumist sai Th. More tuntus Euroopa haritud ringkondades. Ta polemiseeris prantsuse humanisti Germain de Bricy'ga, kes kirjutas Th. More'i dialoogile vastuseks 400-värsilise poeemi „Antimous.“ Sel oli samuti suur menu. Võnarõda nende vahel läks nii teravaks, et Erasmus palus More'i mitte kirjutada järgnevat vastust G. de Bricy'le.²²

More'i arvates eriti see, millise hinnangu annavad „Utopiale“ lugejad, elluõige sõbrad - humanistid. More pidas kalliks

²⁰ A. U. Maarene, Uzgarmu, lk. 257.

²¹ Mopuore, lk. 56.

²² Karymchun, lk. 192.

unistest õiglastest ühismõnnaarvast ning talle oli tähtis kuulda sõprade heas- niitvat hinnangut „Utopia“ kohta.

Saanud teada, et Egidius hindab kõ- gelt tema raamatut, kirjutab ta Erasmus- sele: „Ma olen rõõmus, et meie Eri muskil (Nusquamam) kiidab heas minu Peter; kui ta meeldib niisugustele inimestele, ta hak- kab meeldima ka mulle endale.“²³ More, antledes, uudis võivad „Utopia“ suhtuda tolleajsed riigitegelased, arvas, et neil oleks elistavam elada sellises riigis nagu Utopia, kuna hoopis austavam on valitseda va- hade üle. More'i arvates suhtuvad riigi- tegelased rahvasse, oma alluvatesse hal- venini kui orjadesse.²⁴

Kuivõrd suurt huvi äratas „Utopia“ humanistide seas, nähtub More'i sõprade kirjavahetusest. „Lugeses More'i Utopiat, sa arvad, et oled kantud teise maailma, niivõrd on seal kõik uus“, kirjutas Erasmus ühele oma sõpradest.²⁵ Ühes teises kirjas kirjutab ta: „Kui sa ei ole lugenud

²³ Мор - Фразмы, 31 оум. 1516 з., Громур, лк. 225.

²⁴ Самас, лк. 225 ж.

²⁵ Фразм - Аум. Крабе, ак. 14 фелбр. 1517 з., Громур, лк. 228.

More'i Utoopiaat, katsu teda haakida, kui tahad naerda, või pigem, näha neid allikaid, kust tuleneb peaaegu kogu pahe riigis." ²⁶ Või näiteks järgmises kirjjas More'ile teatab Erasmus: "Saada Utoopia võimalikult kiiremini, Antwerpenis on senaator, kellele ta niivõrd meeldib, et ta teab teda peast." ²⁷

More'i ja tema sõprade kirjavahetusest nähtub, millise kirjava tähenduse andsid humanistid "Utoopia" ideelisele sisule. Nad ei vaadanud teda kui naljalugu, mis oleks kirjutatud lihtsalt meelelahutuses, nagu seda on püütud teha ^{XIX} ja ^{XX} sajandi kodanlikes historiograafias.

On väärt ka fant, et More'il oli kodus naine Henry Patterson ja ta oli tolle aja suurima jäändikirjutaja John Heywoodi sõber. ²⁸ Tõelise oli More oma-pärane isikus, nii armastas ta harraldasemaid loomi, kodus olid tal näiteks ahv, rebane, tõrk, nirk jne. ²⁹ Mõningase reletuse annab siin Erasmus Rotterdamist: "Juba varases lapsepõlves lubustas ta

²⁶ Фразе - Копы, 24. февр. 1517 г., Стонун, лк. 228.

²⁷ Фразе - Копы, 8 марта, 1517 г., Стонун, лк. 228.

²⁸ Brie, лк. 35 ж.

²⁹ Фразе Раммергаемски - Гропыху фон - Тыммен, 23 июня, 1519 г., Стонун, лк. 235.

end nii naljadena, just nagu oleks ta nende jaoks siindinud, neid seljuures ei laskunud ta kunagi narmuseni...³⁰ Noorus oli hore tuttav juba Lukianose töödega, seda tõendab Erasmus, "... ta vallatles epi-grammidega, misjuures eriti paelus teda Lukianos..."³¹

Kirjanduslikus allikates, millised on hore'i mõjitanud "Utopia" positiivsete ideaalide väljatöötamisel ja selle traktadi ainese kujunemisel, loetakse Püha Augustinuse raamatut "jumalariigist", Platoni dialooge, traktati "Seadustest" ja eriti "Riiki". Püha Augustinuse teosega oli ta põhjalikult tuttav, kuna ta pidas sellest loenguid Püha Lauritsa kirikus. Kahtlemata oli ta tuttav Platoni töödega, oma noorusel kaitses ta juba Platoni õpetust ühineusest kuni naiste ühineuseni väga. Konkreetseid viiteid leiame "Utopiast" Platoni "Riigile".³²

"Utopia" kirjanduslikus saatuses avaldus reformatsioniajastu ideelline ja poliitiline võitlus ja hore'i enese saatus, kel oli kindel koht selles võitluses. Kindel positsioon katoliikluse kaitsel, hore'i antüone

³⁰ Эразм Роттердамский - Губицкий Фокс-Тиммерман, 23 ноябрь, 1519 г., Гронинг, лк. 234.

³¹ Samas.

³² Vt. Samas, лк. 81, 95, konkreetne viide Platoni "Riigile" лк. 93.

poleemika reformatsioonitegelaste, eriti Luthe-
riga, tema tegevus Inglismaa lord-kants-
leri kohal, konflikt Henry VIII ja mehine
surm oma religioosete ja poliitiliste veen-
dumuste nimel - kõik see juhtis kaasajaste
ja järgivate põlvkondade tähelepanu
„Utopiaalt“ kõvale.³³

Tuleb märkida, et More'i esimene bio-
graaf ja väimees William Roper, kes elas
temaga õlg-õla kõval 16 aastat, isegi
ei maini „Utopiaat.“ järgnevad biograafid
N. Sharpfield ja Th. Stapleton kirjutavad
„Utopiaast õige kasinalt. See on ka aru-
saadav, kuna põhiliselt taheti ülistada
More'i ustavust katoliiklusele ja tema mär-
terlikku surma selle nimel, kuna aga
„Utopiaat“ võib ^{võib} lugeda usuvabaduse
propagandat, ning religioosimüsimustes
lähenevust deismile.

Kuus aastat pärast „Utopia“ il-
mumist kutsus Henry VIII Th. More'i õu-
konda. Varem oli kuningas ka võrd-
valt teda õukonda kutsumud, kuid ta
oli keeldunud. Alates 1518. a. on Th. More
õukonnas, kus muutub viiresti üheks mõ-
jukamaks isikuks. Paljud tema biograafid

³³ У. Н. Осиновский, „Горни“ Утопия Мора
и ее значение. Восточное учение,
1968, № 7, lk. 69.

on püüdnud leida vastust küsimusele, mis ta läns õnnooma teenistusse, kuna „Utopias“ ta astus resolutselt välja selle vastu, et rakendada humaniste ja filosoofi teenistusse valitsujate juures. Võib arvata, ³⁴ et üheltpoolt Th. More'i populaarsus sundis Henry VIII lähenevama humanistile, teiselt poolt More ise võis loota, et ta suudab monarhi mõjutada.

1518. a. saab More'ist Salanõukogu liige, 1521. a. laenuahvidja ja samal aastal ülen-dati ta rüüteliseisusse. 1525. a. määrati ta kantslerius Lancasteri krahvkonda ja peale Wolsey tagandamist asub ta lord-kantsleri ametisse. Esmanõudselts oli lord-kantslerius saanud inimese, kes polnud päritolult aadlik.

Aeg, mil Th. More on kantslerius, ei ole kunigi silmapaistev Inglismaa ajaloo. Ta ei vii läbi ühtegi reformi. Th. More, kes esines „Utopias“ silmapaistva absolu-tistliku konna kriitikuna, ei püüagi ümberkonaldusi teostada. Ta mõttus väga skeptiliselt võimalusse, et filosoof suudaks midagi radikaalselt ära teha kuninga õnnoomas. Samal ajal

³⁴ Raynham, lk. 178.

pühendab Th. More palju tähelepanu maal-
trinnuvalle reformatsioonile, mistõttu sotsiaal-
majanduslikud probleemid nihku-
vad teatud määral tahaplaanile.

Püüvalt on rühutatud More'i huvi
muusika, kirjitava kunsti ja arhitektuuri
vaste. 1526. a. saabus Inglismaale sassa-
kunnalik Hans Holbein noorem. Kolm
aastat oli ta abidatud külalisesus More'i
majas. Oletatakse, et kann tema parimat
tööd „Triumpf rikusele“ ja „Triumpf vae-
rusele“ on maalitud Th. More'i otsesel
ühitusel. Need maalid pole säilinud, nad
hävisid 1666. a. tullemahvi ajal.³⁵ Hans
Holbein noorem on maalitud ka Th. More'i
ja tema perekonnaliikmeid, kusjuures
More'i portree tunnistatakse üheks tema
paremaks tööks.³⁶

Reaalteaduste alal oli More'i huvi eel-
kõige geometria ja astronoomia vastu.
Astronoomias olid tal suurepärsed tead-
mised, kuna erimestel aastatel, mil ta
kuulus õukonda, oligi ta Henry VIII
silmas eelkõige uue astronoom, mitte aga
uue poliitik.

1517. a. algas Saksamaal reformatsioon,

³⁵ Kaymukuri, lk. 129.

³⁶ H. Chambersi teos illustreeritud Hans
Holbein Noorema joonistega, lk. 4.
Th. More'i portree.

mis nutsus esile võitluse katoliiku kiriku ja Rooma paavsti vastu peaaegu kõigis Euroopa katoliiku maades. Arevus teunis ka Inglismaal.

Henry VIII oma usupoliitikas oli ebajärgemündel, ajades juuret, mis momentid näis kõige kasulikum olevat. Ta oli luterluse vaenlane ning oma kirjades sausa feodaalidele hoiatas neid Lutheri õpetuse eest, mis on ohtlik mitte ainult katoliiku kirikule, vaid ka riigile.³⁷

Reformatsiooni keerulistest sündmustest asus Th. More kindlalt katoliiku kiriku poolele. Motiivid, mille tulemusena temast kujunes reformatsiooni vastane, on majanduslikud ja poliitilised laadi. More arvates paavsti vastu suunatud võitlus nõgendab paratamatult ka monachia aluseid. Sausamaal algas reformatsiooni rahvaliidumiseks. Luther oma üleskutses, võidelda katoliiku kiriku vastu, pöördus rahva poole. Tõsine rahvaületoetus oli aja vohus monarhistlikule korrale, teistsugust riigivalitsemise vormi pidas More esialgu võimatuks.³⁸ More nägi reformatsioonis, ilmu-
nevaid klassivastuoluseid, ning teda kohutas

³⁷ H. Kapell, *История Западной Европы (в новое время)*, том II; Петербург, 1915, lk. 192.

³⁸ *Кайменни*, lk. 85.

nõtte, et selles võitluses võisid võita rahvamassid.

Henry VIII poolt teostatavasse reformatsiooni suhtes More saaniti eitavalt nagu Lutheri tegevuse. Talle ei jäinud märkamata Inglismaal teostatava reformatsiooni lõpp-eesmärk - kirikumaaade seculariseerimine.

Kantslerius olles punktus Th. More konna ketserluse süü süüga. Ketserlust näeb ta oma aja väärtusena, mille vastu rüü peab võitlema. Paljud biograafid on More'ile ette heitnud liigset julmuse ketserite suhtes. More ise on kirjitanud, et mis punktis ketserluse, siis palun mind mitte vääriti mõista. Ma vihkan nende õpetust, aga mitte nende isikut, ma tahaksin hävitada esimest, aga säilitada teist.³⁹

1523. a. kirjutas Th. More vastuse Lutheri pamfletile. Viimane oli kirjutanud Henry VIII poolt varasem avaldatud „Seitome saarameendi kaitmise“ vastuseks. Selles kirjjas on raske aru tunda „Utopia“ autorit, pigem on tegemist usufanaatikuga, kes ei vali sõnu, et laimata Lutherit.⁴⁰ Samas länituses ta heidab reformatsioonile ette, et tema tegevuse tulemusena on kultuurilangus.

³⁹ Kaymachi, lk. 143 jj.

⁴⁰ III apne, lk. 258.

Katoliinne kirikuvõimetus muutus
 põhineks just rahvamaade eneseluarealil
 ja vägivallaantidel teiste rahvaste suhtes.
 Et edendada kultuuri Itaalias, hoidis Rooma
 paavst Saksamaad vaenuses. Pärastades
 Itaalia riiki, võis saasa rahvas huna soovsada
 tingimused kultuuri arenguks oma maal.

Jätk-järgult kasvav Henry VIII seadus-
 andlus, mis piiras Rooma paavsti võimsi,
 kuigi võis nendes staatustides on rõhu-
 tatud, et kuningas ja ta alamad jäävad
 truus põhale kirikule. Inglise vaimulik-
 konna oli hirmutatud sellest meelekind-
 lusest, millega kuningas ja tema poolda-
 jaskonnad neid nõudis. Vaimuline ja ilma-
 line ringkondade vahel olid nii tihedad
 sidemed olud, et vaimulikud ei osanud
 end ilma line kallale tungide eest kaitsta.⁴¹

1525. a. andis Henry VIII väga seaduse,
 mille alusel võivaldati täielikult Rooma
 paavsti mõji Inglismaal peapiiskopi mää-
 ramisel. 1534. a. võudis Henry VIII vaimu-
 likelt, et teda tituleeritaks „ainukeseks
 inglise kiriku peaks ja kaitsejaks“ ning palve
 paavsti eest arendati palvega kuningas eest.
 1534. a. andis parlament väga erilise akti,

⁴¹ Dže. М. III peberbert, Cozuaabkair uctopnik
 Англии; Москва, 1959, lk. 126.

milles tunnustati kuningat kui kõrgemat
vaimulikku isikut riigis, kellele pidid annu-
luma kõik auvaldused, tiitlid, privileegid, õi-
gused ja nissetulekud, mis on määratud ki-
rikupeale.⁴² Kõik vaimulikud ja ilmalik-
kud võimukandjad pidid andma vande,
määrigus, et tunnustavad kuningat kui kõr-
gemat vaimulikku isikut.

13. aprillil 1534. a. kutsuti ka Thomas
More peetriaalse kominjoni ette, kus talt
kõuti vastavale vandeteenstile allamineji-
tamist. More keelas, et ta on valmis van-
net andma selle osa kohta, mis räägitakse
troonipärimisest, aga mitte selle kohta, mis
eitab paavsti võimu.⁴³ Pärast seda, kui
ka veennismaksud ei ulnud andnud ta-
gajärgi, väeti ta vahi alla.

17. aprillil 1534. a. viidi Th. More To-
werisse, kus ta oli üle aasta üsire-
vangistuses. Tema lootused vähenesid rüü-
pärast seda, kui avaldati „Ant riigireet-
misest“, milles kuninga mõningategi
tiitlite eitamist käsitati riigireetmisena.
Th. More'i tegevusi vaadeldi just vasta-
valt sellele seadusele ning teda süüdistati

⁴² Kapell, lk. 194. j. j.

⁴³ И. Н. Осиновский, Томас Мор и реформация
Темпыса VIII, Орепу согуарьно-экономической
и коммунической историей Англии и
Франции XII - XVII вв.; Москва, 1960, lk. 92.

männus ja riigireetmises. More langes igat
 liiki repressioonide ohvriks. Algas ka pi-
 kaajaline kohtuprotsess. Kuid More ei alistunud.

Ta oli siigavalt veendunud selles, et esi-
 lades ainult kristlikku maailma väikest
 osa, ei või Inglismaa välja anda seadusi,
 mis pole kooskõlas üldkristlikul seadustega.⁴⁴

Valesüüdistaja abiga nimistas kohus Thomas
 More'i, endise Inglismaa lord-kantsleri,
 süüna. Kohtuprotsess viidi täide 7. juulil 1535.a.

⁴⁴ Оценочный, Томас Мор, лк. 93.

III peatükk

Inglismaa alude kriitika „Utopias“

Alustades „Utopia“ kriitiliste märkuste käsitlemisega tuleks esle Inglismaa tegelikkuse kohta, ei saa nõustuda nendega, kes jagavad „Utopia“ kahte ossa „raamatute“ järgi ning nimetavad esimest osa kriitiliseks ja teist positiivseks. Tavaline jactus oleks ebavõige, kuna ka esimeses osas kohta-me ideaalsesse riiki punitavaid ekskursse, teisest osast aga võime väga heleda terve rea autori kaasajaste Euroopa maade kriitikat. Otsustavaks on tunnistada nagu Kantadis kahte elementi - kriitilist ja positiivset, kusjuures need elemente on nii esimeses kui ka teises osas ning need võib ainult muisthinnalt eraldada nagu teose paremaks analüüsiks.¹

Tähelepanu tuleb pöörata avalikule mõistifikatsioonile, mida õhneb teose lähemilgedelt.²

¹ Kantatud on aval. Teile mõtet, V. III ajre, lk. 189.

² Selle kujumaks väitens on narvõi ureena ueldest tuletatud nimele tõlced, n. utopialaste jägi Anydros tähendab „jõgi ilma veeta“ jne.

Taolised sibilised müstifikatsioonid olid mandrihumanismi vaimus, mille võtja all Th. More nähtemata oli. Ei tule ka unustada, et neli aastat enne „Utopia“ kirjutamisele aruülest oli Erasmus tema majas kirjutanud „Narmise kütluse“. Th. More oli selle teose esimeseks vaimustunud kuulajaks. Peale kirjanduslike esmijude tuleb siin arvestada More'i enese isinut, tema kaldumisi humorile, satirile, müstifikatsioonidele.

Taale arvates on More'i müstifikatsioon mõeldud nagu lugejate kahle ka-tegovaiale: rohume- ja vähemharitutele. Tehes oma müstifikatsiooni selgeks lugejate haritumale osale, laiemale lugejaskonna tarvis vähendas autor väljamõeldud fantide utoopilisust.³ „Utopia“ esimeses osas kritiliste märkustega nagu püütakse õigustada see ideaalühiskonna esitamist teises osas, millel küll nagu ei ole midagi ühist kriitiseeritava ja mitmete eesmärksidega valmistatuse lugejat ette neeruma riigimüsimusi püüdatava osakallale aru. Autori vaateid annab põhiliselt edasi Raphael Slydlocaus. Temast räägitakse nii

³ III parte, lk. 192.

kuulsa meresõitja Amerigo Vespucci reiki-
 rikaarlastest⁴. Ta on välgumõeldud mees,
 meremees, kelle suu läbi oli autoril shu-
 tum kritiseerida ja eritada oma vaated
 kaasaegselt Inglismaast ning ideaal-
 ühiskonnast Utopial. Inglismaad kri-
 tiseeritakse sageli Prantsusmaa, Päässia⁵
 juu. nime all.

Sydlodacusi jutus jäeti kõrvale kõik
 küsimused uuletistest, kuna nendes pole
 midagi uut, aga uodamine, mida on kas-
 vatatud tervete ja armukate seaduste
 järgi, pole igal pool leida. Kõige uasuli-
 kum avatause olewat tutvuda nende
 õigete ja armukate abinõudega, milliseid
 ta märkas oma reisil teiste rahvaste
 juures⁶. Vertluse käigus saab terava krii-
 tika osaliseks absolutism, mis oli Noori
 ajal saavutanud Inglismaal oma väim-
 use tippu.

Mis puutub kriitilistesse märkustesse,
 siis algavad need Peter Egidiuse ja
 Sydlodacusi printsiipiaalse vaidlusega.
 Peter tunneb huvi, miks Raphael oma
 talendi ja teadmiste juures ei astu
 mõne valitseja teenistusse, kuna sellega

⁴ Tronud, lk. 48.
⁵ Samas, n. lk. 60, 71.
⁶ Samas, lk. 51 jg.

võius ta karmide alla kogu riigile. Selle
 küsimuse käsitlehes osutatakse Platonile,
 kes arvas, et riigid võtavad siis, kui fi-
 losoofid saavad valitsejateks või valitsejad
 filosoofideks.⁷ Samas aga viidatakse, et
 Platon nägi vaheldumata, et valitsejad, kes
 on lapsest saadise läbi immutatud vasti-
 kute elavannustega, ei kiida kunagi filo-
 soofide plaane heaks.⁸ Snydlandus kiru-
 nitab, et kõik valitsejad pühendavad ena-
 mineel juhtudel meelsamini oma aja ainult
 riigiteadustele ning suuretsivad rohkem
 selle eest, kuidas uusi valdusi haarata,
 kui sellele, kuidas omaandatud vääri-
 selt valitseda.⁹ Tõeliselt selgub sellest
 arutlusest järgmine vaade valitsejate ja „fi-
 losoofide“ kohta, s.o. inimeste kohta, kel
 on mõistust ja teadmisi, mida nad on
 hankinud teadusest ja ise kogunud. „Fi-
 losoofid“ ja valitsejad ei saa omavahel
 läbi paljudel põhjustel. Kõigepealt on
 neil erinevad eesmärgid, ¹⁰ valitsevad riig-
 konnaad huvituvad eluõige riigistami-
 sest, oma võimsuse kasvust, kuna „fi-
 losoofid“ aga peavad hea valitsemise ülesandeks

⁷ Antud küsimuse lähem käsitleb vt. Platon,
 Der Staat; Leipzig, 1923, lk. 210-309.

⁸ Johann, lk. 81.

⁹ Samas, lk. 55.

¹⁰ Samas, lk. 54 j.j.

taaska ja kaunliumme juhtimist. Edasi, filosoof on muninga läheduses üksiinda, kuna muninglikes võnuogudes valitsevad kadedus ja võistlus, mis taunistab võnnuul osutamast vajaliku tähelepanu ja austust filosoofide untele ideedele, samuti igale mõtlejate poolt soovitatud uuendusele, nagu sellest tuleks suur tunetus, „... kui keegi mungis arjas osutub targemaks oma esivanematel.“¹¹ Sloydodaeus näeb paratamatult tagajärjena, kui ta kannaks teema võistluse ettepanemuid, et ta kiidutatakse lihtsalt minema ja teha ise kaerualuseks.¹²

Esimestena ühiskonnaarvona viitika ei alga mitte põhialustest, vaid suhteliselt lihtsajärulistest nähtustest. Võttes vaatluse alla ajastu ebavõlvad, ei tule imestada, et More alustas just nendest. Akadeemiku Volginia arvates avaldasid nähtavasti varaste massilised hukkamised sügavat muljet inglise ühiskonnas ja luse pidas võige efektiivsemaks mooduseks lusejat viia peateema juurde, alustades just põletavatest nähtustest.¹³ Esimene, mis Sloydodaeusi pahandab, on varaste vastane kann seadusandlus,

¹¹ Tronnik, lk. 56.

¹² Samas, lk. 81.

¹³ Boaruk, lk. 137.

kuma „... lihtne vargus ei ole nii suur kuu-
 tege, et selle eest maha raiuda pea, aga
 teisest küljest siiski mitte ürsni karistus
 ei omata niivõrd tugevaks, et hoida röö-
 vinnistest tagasi neid, kel ei ole mingi-
 sugust muud võimalust harrida ülal-
 pidamist.“¹⁴ Lore arvates on sel ka mo-
 raalselt laostav mõju, et ühtsuse ka-
 ristatuse varast ja mõrvarit. Kuma var-
 guse ja tapmise eest on üks ja sama
 karistusmäär, siis, et mitte jätta üht-
 lise tunnistajat, röövlid tapavad
 oma ohvrid.¹⁵

Lore'i mõttekäik on selge, ei saa
 inimesi karistada selle eest, mida nad
 tegid vastu oma tahtmist, kuma ühis-
 kond on nad asetanud säärastele ting-
 imustesse, kus neil teistsugust välja-
 pääsu pole. Selle asemel, et neid ka-
 ristada, tuleks otsida alude muutmise
 võimalusi, mis viivad vargusele.

Millist on siis Lore'i arvates ting-
 itud tavalised nähted? Iike esimese
 ja peamise kuuja juures, mis on ille-
 luomulik tema ajale, omab te aadlike.

Entes, eksistents sunn av aadlike,

¹⁴ Ytunnik, lk. 58.

¹⁵ Samas, lk. 70.

kes elavad parasitlikult, nimelt oma
rentnise tüüri, ueda tulude suurendamise
tähe all halastamatult ekspluateeritakse.¹⁶
Sellea osutab ta xvi sajandi Inglismaal
uuna aja ära elamata feodaalvõrja pe-
misele vastule.

Vähe sellest, neil aristokraatidel on
suur hulk ihukaitsjaid, kes ei ole uunagi
mingil viisil õppinud elatist kannuima.
Kui nende peremes peaks suurema võinad
ise haigestuvad, siis nad aetuse minema.
ning neil jääb peale uälginise veel var-
gile minna.¹⁷ Talupojad teavad suurepäraselt,
et „... inimene... uöögaga puusal ja kilbipa
käes haigus armult hoopiselt heitma
naabritele uhneid pilke ja endaga võrreldes
uõini põlgama, uuid on peaaegu uõlb-
matu selles, et raudlabida ja uõplaja,
viletsa tase ja tagasihoidlikku töidu eest
ustavalt teenida kehviunt.“¹⁸ Sõdurite uõhta
õelduse veel järgmist: „kui ühest uõl-
jast uõõlid ei uõis alla osavad sõ-
durid ja teisest uõljest sõdurid uõige
tuntumateks arpuksidens uõõlite seas,
sellise astmeni need kaus tegevusala

¹⁶ Young, lk. 59.

¹⁷ Samas.

¹⁸ Samas, lk. 60.

sohivad teineteisega.¹⁹ See pahe äeldakse
 olevat ühine peaaegu kõigile rahvastele.
 Mis puutub Prantsusmaasse²⁰, siis siin on
 keegi maa ka rahva ajal palgasõdureid täis.
 Best atustati, et riigi hüve seisneb selles,
 et tal peab olema alati võitlusvalmis tu-
 getu garnison, mis koosneb peamiselt ve-
 teraanidest, kuna need poliitilised peaaegu
 ei usalda noorsõdureid. Sellepärast atsi-
 vad nad sõdu isegi selles, et anda noor-
 tele sõdumitele kogemusi ja anda in-
 mesi mahanohtimisteks, kuna nende käed
 ja vaim võivad tegevusest uhmehuda.²¹
 Sõjalistel armäridel hoitakse kõiki-
 des riikides tohutul hulgal lugelejaid.
 Hydlobacus, pöördudes oma kaasest-
 lejate-inglaste poole, ütleb: "Igal juhul
 minule mitte refugi ei paista kasulik
 riigil pidada sõja puhkus, milline teil
 mitte kunagi ei puhke ilma teie soovita,
 säärast liiki piiribut inimeste hulga:
 nad rahjustavad rahva, millelest on
 igal juhul vaja kvalitseda hoopis roh-
 kem kui sõja eest."²²

Seljäreel kriipsutab lõve alla need

¹⁹ Strauss, lk. 60.

²⁰ Prantsusmaa näol on silmas peetud
 ilmselt Inglismaad.

²¹ Strauss, lk. 61.

²² Samas, lk. 62.

need juoned, mida tõi endaga kaasa
 alanud kapitali esialgse akumulatsiooni
 protsess. „Utopia“ esimeses osas liian
 peaaegu võlgis XVI sajandi Inglismaale pü-
 hendatud töödles trükitud tõigu, mis
 näitab talupoegade maastumise protsessi
 lambakasvatuse kasvu tõttu. „Teie lam-
 bad“, räägib Shyldonaeus, „tavaliselt sel-
 lised vagrad, väga vähesega rahulduvad,
 nüüd, räägitakse, muutusid sellisteks
 võigajätkeks ja talitamatuteks, et söövad
 iseги inimesi, laostavad ja hävitavad
 põlde, maju ja linnu.“²³ Seda tabavat võid-
 lust lammasi kohta on kasutanud ka
 Marx.²⁴ More on märganud kapitali
 esialgse akumulatsiooni aja nähtust, kus
 määratu hulka inimesi jäi maata ning
 kaotas võimaluse isleudile ja oma pere-
 kondadele elatist hankida. See märkus, et
 „lambad söövad iseги inimesi“ on nagu
 sissejuhatusena talupoegade maastu-
 mise põhjuste ja tagajärgede analüüsile.
 Edasi, „... võlgis nende kuningriigi osa-
 des, kus toodetakse võige peenemat ja
 seepärast võige hinnalisemat villa, ni-
 mekad aristokraadid ja iseги mõned

²³ Tronni, lk. 62.

²⁴ Vt. K. Marx, Kapital I, lk. 626, viide 193.

abtid, pühad inimesed, ei rahuldu nende
 igaaastaste tulude ja protsentidega... ei
 rahuldu sellega, et nende leusustlik ja jõe-
 deelu ei too mingit kasu ühiskonnale, vaid
 vahest isegi kaalustab seda. Nii ei jäta
 nad oma mõisates midagi põldude alla,
 mündavad kõik karjamaad, lammuta-
 avad majad, hävitavad linnad, jättes
 templid ainult sealantades.²⁵ Osali-
 selt on sellega näidatud ära ka taras-
 tajate klassimuljus. Fairuvalt näi-
 datakse kogu selgusega lambakarvatusel
 viire tõusuga kaanevaid sotsiaalseid
 hädasid. „Nõnda juhtubki, et ablas ja
 täitmata sõdik, kes on oma kodumaal
 tõeliseks kateks, haarab enda kätte
 tuhanded aareid maad ja piirab
 nad plangu või taraga, või kiisab
 maavõimikene oma vägivaldsete ja üle-
 võituste tegudega nii kauge tege, kuni
 nad on sunnitud müüma kogu oma
 varanduse. Kas nii või teisiti, kas
 heaga või halvaga, sunnitakse nad
 lõpuks ära kolima - need vaesed,
 lihtsad, õnnetud inimesed! Mehed, naised,
 abikaasad, orvid, lapsed, hädaldatavad emad

²⁵ „Sealantades“ asemel on õigem tõenäo-
 selt „lammutuste võpliteus.“

²⁶ Ytõnnit, lk. 62 j.

oma sülelastega ja kogu pere, vara poolt vaene, unid ainult rohke, sest põllutöö nõudis jii hulka töökäsi. Nad loogivad minema, ütlen ma, nad jätaavad maha tuttavad kodumohad ega leia kusagil varjupaika. Kuigi nende majakraami palju väärt ei ole, oleus selle minimeerne uude-leistes tingimustes teatavaks abiks olud; aga järsku tänavale tõstetuna peavad nad kogu kraami probleemide käest andma. Ja kui need õnnelikud rändajad on võinud mulutanud kuni viimase krossini, siis, jumala eest, mis peavad nad tegema, kui mitte varastama? Aga siis pannaakse nad kõigi seaduse vormide kohaselt. Või uerjama minna? Aga ka siis pannaakse nad türmi kui hulkurid, kes ringi hursivad ja tööd ei tee - nemad, kellele ükski inimene ei taha tööd anda, ükskõik kui püüdlisult nad end pannaavad.²⁷ Nende vaeste põgenike hulgast, kellest loore räägib, et neid otse surmiti varjil käima, hukati Henry VIII valitsemise ajal 72.000 surmt ja väinsemat varast²⁸, sest põlluhariljal ei ole midagi teha seal, kus

²⁷ Kõnetatud on K. Marxi peasegu sõna-sõnalist "Utopiaast" võetud tõlget. K. Marx, Kapital I, lk. 639 j. j., viide 221^a. Vrdl. Groum, lk. 63 j. j.

²⁸ K. Marx, Kapital I, lk. 640, viide 221^a.

ei milvata, sest on müllalt ühest lam-
briist, et võtta karjamaade alla need maad,
mis mülviks ettevalmistatult oleksid nõud-
nud palju töökäsi.²⁹ More humanistina
tunneb sügavalt kaasa nende saatusetele,
kes jäeti ilma oma harjunud tegevus-
alast. Põllumaade muutmiseega karja-
maades kaanesid veel mitmed teised
vähted, „... paljudes nohtades tõusis tu-
gevalt leiva hind, vähe sellest, ka villo
hind ise tõusis...”³⁰ Villa ostmine käis
ülejuuri isegi meile, kes töötlesid villa
ümber ning valmistasid sellest rõi-
vaid, ka need olid sunnitud sel-
lest loobuma. Pärast karjamaade laienu-
damist hakkus hulk lambaid matma
läbi, More'i arvates oleks õigem olnud
see hulk saata nende omanike kaela.³¹
„Utopia” autor tunnetab õigesti, et
müri isegi lammasate arv tunduvalt suu-
reneb, ka siis ei lange villa hind,
nema villakandjate arvades vähese
arvu isinute kätte. More on seda ni-
metanud „oligopolium”.³² Kõiki operatsioone

²⁹ Yt omni, lk. 64.

³⁰ Samas.

³¹ Samas.

³² „oligopolium” - vähete õigus „kauplemisele”,
tallatud More'i poolt „monopoli” es-
mujel kreeka keelest.

villaga nõudusid väherte riivaste kätte, kes väntaradui turul nii nagu neile õige värb, ning kes peale oma huvide ei arvesta millegagi.

Alates oma valitsemise esimestest aastatest oli Henry VIII pidevalt finants-rasustes. Ta alandas raha väärtust. Mit-
tetäisväärtuslikku raha hakkas ta välja
laskma peale Th. More'i surma. Pole
teada, kas Th. More surtis kuningat sel
alal mõjutada, kuid pärast tema surma
surenesid kuninga finantsalased mah-
hinatriivoid tunduvalt.³³

Et rahvalt raha välja pressida, ei
taganenud valitsus millegi ees. More kir-
jeldab ühte moodust, kuidas rügas-
sät täideti. "Teine soovitas näiliselt
valmistuda sõjaks ja sel ettekäändel
koguda raha ja korraldanud selle, sul-
mida pidulikku rahu religioossete kom-
betalitestega..."³⁴ Siin on silmas peetud
sündinud arja. Seda võtet kasutas
Henry VIII, kes lasi levitada kuuldusi,
et Prantsusmaa valmistub sõjaks
Inglismaa vastu. Kutsuti kokku parlament,

³³ Raynecum, lk. 172 jj.

³⁴ Yronur, lk. 85 jj.

mis pidi nimitama uue nn. Benevolence
 maksu sõja jävus. Oma ettevalmistustega
 kohutas ta ära Prantsusmaa, kes selleks,
 et hoida ära sõda, maksis hüvitust. Te-
 geliselt mingit sõjavõitu polnudki. Aimu-
 üksi Londonis koguti Benevolence maksu
 5.000 naelsterlingi ulatuses. Prantsusmaa
 maksis 745.000 tukatit ja andis luba-
 duse maksu igal aastal täiendavalt
 25.000 krooni.³⁵ More aval, et kuninga
 käsutuses peaks olema nii suur summa,
 et ta oleks võimeline kaitsma maad
 mässajate ja välisvalude vastu, kuid
 et see summa oleks liialt väike, et
 alustada võõraste maade allutamist.³⁶

Naturaalmajanduse tingimustes ulid
 riikses peamiselt üsinsed tarbimis-
 väärtuste tagavarad, kuid need hau-
 kasid riikses üha rohkem muutuma
 rahareservid. Selle kogumiseks kasu-
 tatakse igasuguseid võtteid. Juba ai-
 müüksi sõjaväe ülalpidamiseks muku-
 vad piiratud summad, „... mitte min-
 gisugune kogus kulda ei ole küllaldane
 riigivalitsusele, kellel on tarvis üleval

³⁵ Kaymeyer, lk. 173.

³⁶ Formis, lk. 90.

pidada süjavägesid...³⁷ Rahvale jääb vaid niipalju, "... niipalju seda jätkis talle kuningliku armu, sejuures on valitsejale väga tähtis, et sellist varandust oleks võimalikult vähe, sest et tema võimu peamine kants seisneb selles, et mitte võimaldada rahvale hellituda rikkusest ja vabadusest..."³⁸

Th. More vaidles vastu Machiavelli seisukohtale, et neutraliteet on nõrgale riigile ohtlik. Arvestades Inglismaa saarelist asendit ja tegelikke materiaalseid ressursse, oleks neutraliteet Inglisele alandavaim võimalus, mida näitasid ka Henry VIII ja Henry VIII ajal peetud sõdade tulemused. More rõhutab eriti, milliseid tulemusi toob sõda, "... võin need sõjalised ettevalmistused ... tühjendavad tema (kuninga-T.P.) kassat, laostavad alamaid ja võivad mingi juhu tõttu lõppeda eimillegagi..."³⁹

Kirjutades "Utopias" seadustest rahvaheaks, on More nähtavasti silmas pidanud ka 1515. a. statuti: Suure summa eest müüb kuningas õiguse mitte arvestada

³⁷ Samas, lk. 87.

³⁸ Samas, lk. 87 j.j.

³⁹ Samas, lk. 85.

antud seadustega neile, kelle tegevust see seadus piirab. Lisaks sellele võitis kuningas veel rahva poolehoidu.

Hydrolodacus, kelle suu läbi annab More edasi oma mõtteid, viitab oma vestluses abinõudele, mida valitsus peaks ette võtma.

Otsustage, et farmide ja mülade hävitajad kas ise taastaksid või annaksid need mõrvijate taastada ja ülesehitada. Ohjeldage rikaste umavoli koonnustul, mis lähneb nagu nende monopoliks. Toitke vähem muudusööjaid. Tõstke põllutöö ariise tagasi, taastage villa töötlemine, andes tööd neile, keda valesus on teinud varasteks.⁴⁰ Kuid järgnevast aruteluist selgub, et ta ka ise ei usu nende soovide täitumisse.

Etades reformide võimalust ülaltpoolt, ta ei vastanda neile ka revolutsioonilise ümberkorraldamise võimalust. Siiski ühes kohas ta mainib rõhutatult „ületoonu üilsast vaimust“⁴¹, millega ka piirdutakse.

Rahvad, väidab Hydrolodacus, valivad valitsejaid enda jaoks, aga mitte nende

⁴⁰ Young, lk. 66.

⁴¹ Sameas, lk. 88.

eneste jaoks. Valitseja au ja julgoleku
 seisneb rahva heasolus.⁴² Nõuandjad aga
 leiavad oma etruste õigustamiseks igas-
 suguseid argumente. Nii on nad välja-
 mõelnud „teooria“, mille järgi kuningas
 ei eksis kunagi.⁴³ Sellele seisukohtale on
 nad veel lisaks mõelnud, et viletsus
 sunnib rahvast kannatlikkusele ja kind-
 lustab ühiskondlikku rahu.⁴⁴ Järgnevas
 käsitluses näitab More täiesti õigesti,
 et taoline seisukoht on vale, „... kes
 võib leida rohkem tülisid, kui mitte
 vaeste seas. Kes püüdleb intensiivsemalt
 murrangule, kui mitte see, kellele mitte
 sugugi ei meeldi eksisteeriv olu.“⁴⁵
 Valitsejal, kes suudab hoida oma al-
 luvaid sõjaväelises armult solva-
 miste, röövimiste, konfiskeerimistega
 ja karistab nad, on parem lubuda
 kuningriigi.

More ei püüdu ainult ühiskondliku
 korra mõningate puuduste näitamise
 ja satiirilise käsitlusega. Üsrikute väär-
 nähete analüüsilt jõuab ta selle üldise

⁴² Yonnes, lk. 88.

⁴³ Tuntud inglise seisukoht „king does no wrong“ -
 „kuningas ei eksis kunagi.“ Yonnes, lk. 87.

⁴⁴ Yonnes, lk. 88.

⁴⁵ Samas.

põhjuse juurde, mis on tema arvates kõigi ühiskondlike hädade aluseks. Ta näitab selle tee, mille tagajärjel olusvord võib muutuda: „... ma olen kindlalt veendunud selles, et vahendite jäotamine võrdsele ja õiglasele viisil ja heaolu inimeste tegevuses on võimalik ainult eravormanduse täielikul kaotamisel...“⁴⁶ Snydlerdallus kiitab, et eravormanduse ajal on võimatu rääkida õiglusest ja ühiskondlikust heaolust, sest igaüks püüab endale haarata kõik, mis ta suudab.

Ükskõik kui suur ka oleks ühiskondlik rikkus, ta satub ikkagi vähemuse kätte, nemad jäotavad selle omavahel ning ülejäänte osaus jääb puudus, esimesi nimetab More autentsus ja mittekuhugi nõlbukkus, teised aga vastupidi on tagasihoidlikud, lihtsad ja oma igapäevase tööga toovad ühiskonnale rohkem kasu kui endale.⁴⁷ Muid midagi tähelepanematult jälgida, seda enam toimab silma, et More'il eravormandus asotsieerub ettevõttega rahast; kus võike müüdetakse

⁴⁶ Young, lk. 97.

⁴⁷ Samas.

rahas, valvalt on seal võimalik õnn
ja õigus.

Kõik üksimed reformid kuni niisuguste radikaalseteni nagu raha ja maa maksimumi kehtestamine, mida võib ühel inimesel olla, võivad loore'i arvates täiesti õigesti kuni ainult pehmendada ja nõrgendada, seda lõpetada üksni neist ei suuda. Loore arvab, et "... kuni igaühel on isiklik omand, ei ole üldse mingit lootust organismi paranemisele ja tagasitoomisele heasse seisusse."⁴⁸

Städad jäävad, kuni pole liivideviitud eraomandus.

⁴⁸ Fraun, lk. 98.

IV peatükk

Utopia majandus.

Vaadeldes otseselt More'i utopismii ja seda mõningaselt hinnates, peame mainima, et eesmärgi, mida More seadis oma „Utopiale“, ei saa me hinnata tänapäeva seisukohalt lähtudes, vaid peame tema kaasajaga tapasi pöörduma, et õigesti hinnata neid võimalusi, mis tal me ühiskonna kujitamisel olid.

Kahtsug arvates püüdisid More'i ajal kaasajasse teadusliku sotsialismi taseme saavutamiseks kaks põhiellust:

1. püüdis proletariaat kui klass,
2. püüdis vabimistööstus.¹

Proletariaadi kui klassi kujinemiseni oli jäänud veel mitu sajandit, ka suurtööstuse areng sai alles siis võimalikuks, kui üksikisikute kätte olid nõudunud suured kapitalid ja kui oli tekkinud töötute armee.

XIX sajandi suurte utopistide kohta

¹ Karymshin, lk. 255.

öeldakse „Kommunistliku Partei manifestis“: „See tuleviku ühiskonna kujutamine tekitab sel ajal, kui proletariaat on veel äärmiselt arenematu ja kujutleb järelimelt na ise veel oma elu kohta fantastiliselt, see tekitab proletariaadi esimesest aimusriivast tungist ühiskonna üldise ümberkorralduse poole.“² Lõueta aja kohta sel Marx ja Engelsi näpunnitel tulevikuühiskonna fantastiliste kirjelduste teeme suhtes ei ole vähemat kaalu kui Fourier' ja Saint-Simon'i kohta.

„Veel vähearenevad majanduslikes sehetes varjatud ühiskondlike ülesannete lahendamise tuli väga mõelda, peas luma.“³ Luida püüdlisumalt neid ha-kati ühiskondades väga töötama, seda kaugemale fantaasia valda nad kaldusid. Oma ideede teostatavusse ei uskunud lõueta isegi, ta tunnistas, et „... utopilisises vabariigis on väga palju sellist, mida ma rohuem soovin kui ontusepäraselt loen võimalikkus meie ühikes.“⁴

² K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku Partei Manifest; Tallinn, 1966, lk. 65.

³ Ф. Фурер, Раздумье о коммунизме, lk. 38.

⁴ Там же, lk. 222.

„Utopia“ teine „saamat“ algab Utopia saare kirjeldamisega Raphael Hydrolaesi poolt. Utopia⁵ saar ulatub oma kõige laiemas osas 200 miilini.⁶ Saar on looduslikult väga hästi kaitstud. Saarele on põhiliselt ainult üks sissepääs, ülejäänud võimalusi tunnevad ainult utopialased ise, „... iga välismaalane võib lahte jõuda ainult nende (utopialaste - T.P.) juhiga.“⁷ Ebameeldivate ootamatuste ärahoidmiseks orienteeruvad ka utopialased ise ainult kaldalt antavate signaalide järgi.

Th. More kirjeldab niisii saare-ühiskonda, mis on välismaailmast isoleeritud. Loodsad looduslikud tingimused kaitsevad teda igasuguste väliste kallaletungide eest, kaitseväed utopialaste perspektiivis peaaegu puuduvad. Sellega More juba alguses kihtustas uue ühiskonna üleshitamise skeemi.

„Saarel on 54⁸ linna, kõik suured ja

⁵ Utopia, - tuletatud kreeka keelsest sõnadest, tähendab - mitteeksisteeriv noht.

⁶ miil - mõeldud vana rooma miil = 1478,7 m.

⁷ Young, lk. 108.

⁸ 54 linna oli tol ajal ka Inglismaal ja Walesis kokku.

tooredad; kell, numberd, asutused ja seadused on neis täiesti ühesugused.⁹ Linnad on üksteisest vähemalt 24 miili kaugusel, kuid nad ei tohi olla kaugemal kui üks päevateekond.

Lähemal vaatlusel selgub, et linnad ei ole mitte ainult nende juude ümbruvate ringkondade administratiivkeskusteks, vaid neis elab ka, ainult väikeste eranditega, iga ringkonna kogu elanikkond. Ringkonna territorium ei ole linna, vaid kogu ühiskonna omaand, linn ainult saab selle kogu ühiskonnalt rendile.

Saare tähtsaim linn on Amaurotum¹⁰, mis asub saare keskosas. Kuna kõik linnad on üksteisega väga sarnased, siis võiksime linnade üldises iseloomustamises võtta Amaurotumi linna.

Amaurotum on põhiplaaniilt ruundkuujuline. Linn on ümbritsetud kõrge müüri ja, milles on laskelavad ja tornid. Kolmest küljest on ta veel ümbritsetud kraavidega, neljandas küljes on jõgi. Linnas endas tornab silma katkematu majade rivi. Kõik majad on kahe

⁹ Ytounn, lk. 109.

¹⁰ Amaurotum - tulles kreeka keelest sõnast, tähendab - mittetunnetatav, tunne, pime.

usega, üks tänava pool, teine viib
 aeda.¹¹ Uste lukustamist siin ei tunta,
 kõik ukсед avanevad kerge survega,
 "....-nõisuguse määrani on utoopialastel
 eravõimandus nõrvaldatud."¹² Majad on
 kolmekordsed.

Elamine ülalpidamiseks organiseerib iga
 linn talle kuuluva maa harrast. See
 põlluharimise organiseerimise viis erineb
 järsult sellest, mida loore nägi Inglis-
 maal ja üldse kõigest sellest, mis on
 iseloomuliku eravõimandusele rajanevatele
 ühiskondadele.

Põllumaa on linnade vahel võrdselt
 jaotatud. Maale on ehitatud mugavad
 majad, kus asub ka kogu vajalik in-
 ventar põlluharimiseks. Siin elavad need,
 kes on linnast maale põllutööle saadetud.
 "Igal aastal saadetakse igast perekon-
 nast kaheksa ümmend inimest linna ta-
 gasi; need, kes on viimas kahe aastat
 viibinud."¹³ Nende asemele tuleb nii-
 sama palju linnast. Et töökätest punde
 ei tuleks, apelleerib loore ka sellele, et
 on rohkesti neidki, kes on põllutööst

¹¹ Fromm, lk. 114.

¹² Samas.

¹³ Samas, lk. 110.

eriti vaimustatud ja on seetõttu valmis hoopis varem maal töötama.

"Mitte üheski maa perekonnas ei ole vähem kui kolmikümme inimest - mehi ja naisi peale kahe maale kinnistatud oija."¹⁴ Perekonna esotsas on perekonna ema ja isa, lugupidavad ja elatunud inimesed. Iga 30 perekonda juhib fülark.

Nad harivad maad, peavad loomi, kasvatavad piiramatul hulgal kanapucci, varustavad linna puudega; hobuseid on neil vähe, peamine töö tehakse härjadega. More hualitseb selle eest, et utoopialastel kegu töövili rangelt asja ette lähens. "Teravilja külvavad nad ainult leiva pärast, jooivad kas viinamarja- või piimiveini või... puhas vett."¹⁵ Olgugi et utoopialastel on linna ja maa vajadused enam-vähem täpselt väga arvestatud, peavad nad siiski vajalikkus rohkem külvata ja loomi kasvatada, kui seda otseselt vaja läheb.

Kõigepealt on näha, et Utoopias ei ole selliseid kodanikke, kes tegelevad eelalg põlluharimisega. Põlluharimine on tihedalt seotud käsitööga. Maaharjad

¹⁴ Tomus, lk. 110.

¹⁵ Sarras, lk. 111.

on needsamad linlased. Kindlatel tähts-
 algadel määrab linn teatud isikuid
 põllutööle, kuni juures igapäevs neist peab
 maal olema kaks aastat. Siuliselt on
 tegemist süstemaatiliselt läbiviidava
 töövohtusega. Põllutöö on More'i ar-
 vates siiski liiga raske, et neegi oleks
 siin tegev kogu eluaeg, sellepärast jaot-
 tataksegi ta antud viisil kõigi vahel.

Kuidas on siis organiseeritud need
 sünduslinult põllutöödele komandeerit-
 avad linnakoostajad? Th. More räägib
 perekondadest, kuid konkreetselt selgub,
 et tööliste kogumine põllutöödele ei toi-
 mu mitte perekondliku ümbruse järgi.
 Mitte millestki ei selgu, et need, keda
 saadetakse maale, oleksid veresuguluses.
 Volgini arvates on sõna „perekond“
 (familia) kasutatud More'i poolt sellises
 tähenduses, mis on lähedane meie
 „artelli“ mõistele.¹⁶

Põllumajanduslik artell on uuhustatud
 linnale andma kogu toodangu, peale sel-
 le, mis on familiar artelli enda vajaduste
 rahuldamiseks. Kiireloomulistele töödele
 saadab linn spetsiaalseid rühmi, mis

¹⁶ Bonnet, lk. 140 j.

ainult erandjuhtudel ja lühiajaliselt.

Põllutöö on utoopiaalastel kõigile nõustuslik: „Kõigil meestel ja naistel on üks ühine tegevus - põlluharimine, millest keegi ei ole säästetud.”¹⁷ Kuna põlluharimine on ühiskondlikult nõustuslik, siis on selge, et utoopiaalased peavad olema selles ette valmistatud.¹⁸ Põllutööga tutvuvad nad juba varauult, esialgu saavad nad kuulis teoreetilise ettevalmistuse, hiljem viiakse linnalähedastele põldudele õpitut praktiliselt läbi vüma.

Et saada korrigeeritud teadmistest utoopiaalaste tootmistevõime, tutvume ka nende teise tähtsama tegevusala, s.o. käsitööga. Põllutöö oli utoopiaalastele niisugune ajutiselt tegevus. Nende põhitegevus, millega nad on seotud kogu elu, on käsitöö.

Käsitööga tegelevad nii mehed kui naised, ainus vahe on selles, et mehed valivad endale rasema käsitööliigi. See on mis kas villa uetramine, liina liina töötlemine, müürsepa-, metalli-, või puutöölise amet. Samas märgitakse, et peale nende tööde ei olegi enam muid,

¹⁷ Yionun, lk. 117.

¹⁸ Samas, lk. 117 j.

mis nimetatamist vääriksid.¹⁹ Kui põllutöö oli ajutiselt kõigile üldkohustuslik, siis käsitöö alal võib igalüks valida sellise, mis talle meeldib. More'i arvates aga õpib tavaliselt igalüks oma vanemate poolt harrastatavat käsitööala. Kui aga keegi tunneb rohkem huvi mõne teise käsitööala vastu, siis võetakse ta sinna perekonda, kus sellega tegeletakse.²⁰ Käsitöö on More'il tihedalt seotud perekonnaga, sellega ei tegele eraldi üks või teine individ, vaid kogu perekond.

Th. More'i "Utopias" antud majanduse ühens iseloomulikkumaks järele on liinatuotmise perekondlik-käsitöönduslik vorm aldis. Sõltisemates sotsiaalsetes teooriates see side kaotab. Tootmise funktsioonid ühiskondlike vajaduste rahuldamiseks antakse sotsiaalsele töökodale, kuhu tulevad eri perekondade liikmed, olenemata sellest, millega tegelesid nende vanemad. More'ile on tavoline mõte võõras.²¹ Käsitöö alal on More reaalse prototüübina näinud ilmselt kesnaegset käsitööd. Ta on seda flatud määralt restaureerinud ja vastavalt oma

¹⁹ Fromm, lk. 118.

²⁰ Samas, lk. 118 jg.

²¹ Bonuss, lk. 142.

mõttele suunitlusele ka idealiseerimised. Pereruumaväline töötajate ühendamine, milliseks osutus hilisem manufaktuur, oli tema ajal veel peaaegu tundmatu.

Printsiip tootmise seosest pereruumaga annab More'i il mullaltui irratsionaalsed vormid, kuid ta püüab seda ratsionaalsemaks muuta. Sellepärast utopiistlaste linnapeerakond ei ole pereruumd selle võia tavalises mõttes, sinna ei kuulu esiteks need, kes ei soovi tegelda pereruumi käsitööga ja teisest küljest, sinu võivad olla isikud, kes on antud pereruumi juures selle käsitööala õppijateks. Utopiia pereruumd on ratsionaliseeritud, kunstlikult muudetud tootliku iseloomuga raameseks.²²

Nagu näha, on More'i „parima ühiskonna“ majanduslikkus baasiks põllutöö ja käsitöö. Tasuline lähenevine küsimusele on täiesti mõistetav. Kõigepealt ei võimaldanud midagi rühkenat More'i-alfse ühiskonna arengu seisund. Vastav ajalooline olukord määras oma ajastu mõtleja vaated. Engelsi järgi: „Kapitalistliku tootmise ebaküpsel seisundile, ebaküpsel klassivaherõrdadele vastasid ka ebaküpsed teooriad.“²³

²² Bonum, lk. 142.

²³ Ф. Фурье, Разрушение чужданных, lk. 37 j.

Kuna ette velle midagi selgelt näha ei
 ole, tuli paratamatult esmugi vätta
 kas olevimust või minevimust või hoopis
 välgä mõelda.

Utopias ei ole perekond vaba selles
 suhtes, mida ja kuidas toota. Kõik perekond-
 lised rannused asuvad ühiskondlike või-
 muorganisatsioonide alalise kontrolli all. Nagu juba
 espool märgitud, valivad 30 perekonda endi
 hulgast sifograndi (fülarhi).²⁴ Sifograndide
 peamine ja ainulaadne ülesanne on sel-
 les, et nad jälgivad ja hooldavad selle
 eest, et igaüks tegles oma käsitööga,
 kuid mitte hommimust võtma, ega vä-
 sitaus end nagu loom. Nii sugune raske
 töö ületab isegi aja saaduse, kuid
 tasuline on tööliste elu peaaegu võimjal²⁵,
 v.a. utopiaalartel. Perekond osutub nagu

²⁴ Thoma, lk. 119.

²⁵ Tõenäoliselt peitakse silmas just Inglismaad
 selle XIV-XVI saj. töliisreodusandlusega. Marxi
 "Kapitalist" loeme: "Esimese" Statute of La-
 bourers ["Töolisstatuudi"] (23, Edward III, 1349),
 otseselt ettekäändeks (mitte põhjusel, sest seda
 laadi seadusandlus oli jätunud sajandeid
 kas ilma selle ettekäändeta) oli suur raskus,
 mis halvendas rahvastiku niisugusel määral,
 et ühe toovidest kirjamine sõnade järgi "töoliste
 leidmine niisuguse hinnaga (s.o. hinnaga, mis
 jätaks nende perekonnale niisuguse hulga
 lisatööd) sai täpselt talumatult raskeks."
 Sellepärast hakati sündsuseadusega diuterrima
 niisuguse palga ja ka tööpäeva piire.

ühtse ühiskondliku tootmisorganismis
 rakumeesus: ta töötab ühiskonnale vasta-
 valt ühiskondlikule plaanile.

Oleks väär arvata, et nende ametiisikute
 võimul oleks mingil määral ekspluataator-
 lise iseloom. More on ilmselt silmas pi-
 danud tavliste arvannuste võimalust ja selle
 võimaldamiseks ta märgib, et utopialaste
 töö ei ole nii raske, kui arvamusduse tin-
 gimustes.

Utopialased töötavad ainult 6 tundi:
 3 tundi kuni keskpäevani, siis lähevad
 lõunatama, mille järel puhkavad 2 tundi,
 siis töötavad jälle 3 tundi. Peiast tööd
 on rohe ühtsusvõrk.²⁶ More tahab küsida
 nii korraldada, et kõigil jääks võima-
 limult rohkem vaba aega oma võimete
 edasiarendamiseks. Võimud ei tahe hoo-
 pisni mitte oma nodamine liigse tööga
 koormata. Magama heidetakse öhtul nel-
 la 8 paiku, uneaeg on ette nähtud 8

Viiimast punktist, mis meid siin ainult huvitabki, võrati 1496. aasta statumdis (Shewry^{vii}
 ajal). Kõigi käsitöeliste (artificers) ja püllu-
 tööliste tööpäev määrati septembrini pidi-
 tol ajal kestma nolla 5-st hommikul nolla
 7-8-ni öhtul - mida aga kumagi läbi ei viidud-
 söögiaega aga oli 1 tund hõnemikusöögies, 1/2
 tundi lõunaus ja 1/2 tundi õhtuõhtus... "K. Marx,
 Kapital I, lk. 238 jjs".

²⁶ Young, lk. 119.

tundi. Ülejäänuks vaba aega võib igaüks kasutada oma äranägemise järgi, ainult et seda tuleb mõistlikult kasutada. „Enamus pühendab need vuhajad teadusele.“²⁷ Igal ihtul korraldatakse avalikke loenguid, milledest on nõustatud osa võtma tingimata need, kes on selliselt spetsiaalselt välja valitud. Peale nende koguneb suurel hulgal nii mehi kui naisi tavalisi loenguid kuulama, vastavalt igaühe soovile.

Vaatamata sellele, et utoprialsed töötavad päevas ainult 6 tundi, usub More võimalusse kindlustada antud tingimustes kõigile kodanikule müllus. Seda võimalust motiveerib ta Utopias parasitismi täieliku püüdnisega. Ta eeldab ka ise, et kui ainult 6 tundi muudatuse tööle, siis võidatakse teha järeldus, et selle tagajärjel tekitab püüdnus kõige hädavajalikumast. Samas püüdnakse aega nõhe selgitada, et kui sügavamalt järele mõelda, siis selgub meile hoopiski vastupidine.

More viitab siin sellele osale elanikkonnast teiste rahvaste juures, kes elavad ilma tööta, „... esiteks peaaegu kõik naised - pool üldisest massist... Lisaks

²⁷ Stonur, lk. 120.

sellele, kui suur ja tegevuseta hulka unjita-
 tavad endast preestrid ja nimenimetatud mun-
 gad." ²⁸ Ta avab siia veel rikkad, s.o. pea-
 miselt mõisnikud ning teenijaskonna ja
 valesed. Siit ta järeldeb, et ²⁹kui nad
 kõik rakendada karulikele tööle, siis on
 lihtne märgata, kui vähe aega kulub
 küllaldasel määral ja isegi ülejäägise
 kõige selle tootmisel, mida inimene tar-
 vitab.

Utopyias on tootvast tööst vabas-
 tatud ainult 500 töövõimelist koda-
 niku. Neude hulka kuuluvad ka si-
 fogrammide, kes on seadusega küll tööst
 vabastatud, aga kes siiski soovivad
 ise töötada, et oma eskujuga teisi
 nakatada. Üldse näib liire utopyialaste
 teadlikku suhtumist tööse alla kriipsu-
 tavat. Tööst on vabastatud ka teadusega
 tegelevad inimesed. "Sellest teadlaste sei-
 susest valitakse saadikud, vaimulikud,
 transiborid ja lõpuks riigipea ise..." ³⁰

Utopyialased huiavad oma majad
 alaliselt korras ning sellega kulub neil
 ka remondius hoopis vähem vahendeid ja
 vaeva. Üldse on nende ühes suur criipära

²⁸ Yomud, lk. 121.

²⁹ Samas, lk. 121 jji.

³⁰ Samas, lk. 123.

selles, et nad on äärmiselt vähenõud-
likud. Ei saa neid kuidagi võrrelda kaas-
aegse sotsialistliku ühiskonna liikmetega,
kelle vajadused ja nõudedised kegu aeg
kannavad. Võtame kasvõi utopialaste
riietuse, mis on äärmiselt tagasihoidlik.

Töö juures kannavad nad vahuset
riietust, milline on mõeldud 7. aastaks.
Kui nad tänapäevale lähivad, siis tõmba-
vad sellele üle juba mantli.³¹ Ka mant-
lid on kegu saarel ühte värvi ja ni-
mett villa loomuliku värvi. Kõik see
on selles mõeldud, et võimalikult
rohkest materjali ja eriti aega kannu
hoida. Mantlid peavad tavaliselt
2 aastat vastu.

Tehnilise progressi idee püüdmise
raskendab äärmiselt „ebameeldiva“ töö-
ga seotud probleemide lahendamist.
See küsimus on üldse kõigile utopis-
tidele kuni XIX sajandini kommunistlikus
olnud. Selle lahendamiseks on kaasvõimalust.

Kõik neist on - niusuguse kodanike grupi
leidmine, kel eeldatakse selles erilised
stiimulid olevat, et võtavad endale tav-
lised tööd. Teine oleks - ühes või teises

³¹ Stonur, lk. 125.

vormis sundtöö³² organiseerimine. Ise
kasutab antud küsimuse lahendamises
mõlemat võimalust.

Utopiaalaste hulgas on palju neid, kes
religioosist lähtudes hülgevad teadused,
kuid samal ajal ei ole neil ka puhke-
aega.³³ Ühed neist hoolitsevad haigete eest,
teised remondivad teid, puhastavad kraave,
parandavad sildu, varuvad puud jne.
Põhiline on aga see, et nad võtavad en-
dale kõige rämpasemad, rasvunud ja eba-
mõeldavamad tööd, milles nad leiavad
täielikku rahuldust.³⁴ Mida suuremal
määral nad sellise tööga tegelevad,
seda suurema austuse osaliseks nad kas-
kodanike poolt saavad.

Kuid sellest ei näi ikkugi veel küll-
alt olevat ning Utopias ikkugi veel
üks sotsiaalne grupp, mille eksisteerimise
gaistab vastutliku minevat Moe'i
teooria üldiste alustega - need on orjad.

Utopiaalased loevad orjadena neid
sõjavange, keda nad ise on nendeaga võit-
leldes vangi võtnud. Nende lapsi nad
enam orjadena ei pea, aga ka neid mitte,
kes on teiste rahvaste juures orjad olnud.

³² Bonnet, Metaphysique, lk. 20.

³³ Ytomb, lk. 204.

³⁴ Samas, lk. 205.

Utopiaalased muudavad aga orjaks
 iga oma kodaniku, kui see on mingi ku-
 riteoga kannama saanud.³⁵ Th. More ei ole
 niivõrd optimistlik, et ta usustab ette,
 nagu utopiaalaste ühiskonnas püüdnud
 täielikult kuritegevus. Kurjategijad muu-
 detakse surmanuhtluse asemel orjaks.
 Kui võrd tal suudavad ühiskonna heaks
 arendavad surmanuhtlusi, viimased aga
 ulid laialt levinud tema aja Inglismaal
 ja teistes riikides, niivõrd võib utopiaalaste
 orjanduses näha teatud sammu edasi
 võrreldes XVI sajandi tingimustega. Sloopis
 rohkem orje saavad nad teiste rahvas-
 te käest, nimelt hangivad nad nende
 poolt surmanuhtluseid, „... paljusid neist
 hangivad utopiaalased odava hinnaga,
 aga sagedamini saavad neid tasuta.“³⁶

Orjad on aheldatud ja peavad pi-
 devalt töötama. Eriti karmult näi-
 tavad utopiaalased nende endi vesult
 pärit olevate orjadega. „Erinev liik orje
 saadakse siis, kui mõne teise rahva
 töökas ja vabne põllusulane eelistab
 utopiaalaste juurde vabatahtlikult orjusse
 minna.“³⁷ Nendesse nuhtuvad nad austusega

³⁵ Young, lk. 167.

³⁶ Same, lk. 167 jj.

³⁷ Same, lk. 168.

Nendesse suhtuvad nad austusega ning nad erinevad neist endist ainult sellega, et töötavad nendest teatud määral kauem. Kui nad soovivad kodumaale tagasi minna, siis neile selles taustusi ei tehta.

Nägu nähtub, erineb viis Utopias küllalt iseloomulike jürite poolt vana-aia ajusest või uelgite ajusest Ameerikas. Kuid fant jääb siiski fantiks. Utopialaste klassideta ühiskonnas on grupp õigsetuid, muudtööle mõistatud inimesi, kes oma eksisteerimisega rikuvad kontseptsiooni loogilist terviklikkust.³⁸

Nüüd on meil aegsamas enam-vähem ettekujuitus, kuidas on Utopias organiseeritud tootmine. Et aja saada ettekujuitust majandusest tervikuna, on vajalik peatuda jäotamise küsimustel. Kuna tootmisel on ühiskondlik iseloom, nii maaharimise kui ka käsitöö alal, siis vahetust Utopias ei eksisteeri. Kes ja millelgi võisni sinu vahetada, kui kogu majandus rahuldab ühiskondlike vajadusi? Kui pole vahetust, pole ka raha. Vastavalt vana aja elule, kui kapitali võim avaldus eluvõige kui raha võim, suhtub liire eriti vaemlikult rahasse

³⁸ Bourne, lk. 145.

ja väärismetallidesse, millest tavaliselt valmistati raha.

Luupärased seigad ongi seotud kulla, hõbeda ja nallismividega. Et igati vastu seista kulla väärtuse hindamiseks oma saare elanike hulgas, on nad leiutanud mõningaid originaalseid abinõusid.

Kullast ja hõbedast tehakse õõpotte ning igasuguseid muid nõusid kõige rämpsemateks vajadusteks. Peale selle aheldatakse kullast ning hõbedast ahelatega uxi, tehakse massiivseid jalarauku.

Õunestele, kes on mingi kuriteoga hakkama saanud, pannakse kõva kuld- rõngad, kaela ümber kuldne kee, sõrme kullast sõrmused ning lõpus pähe kuldne võru.³⁹ Kui utoopialased leiavad teemante või satuvad pärlidele, siis annavad nad need lastele mängida.

More üldab, et miid nad suureks kasvavad ja märkavad, et nendega tegelevad ainult lapsed, siis nad ise, ilma igasuguse vanemate mõjutusteta, hülkavad häbitundest need mänguasjad.⁴⁰

Ka N. I. Lenin on seda näsimust käsitleanud ning andnud sellele originaalse

³⁹ Fromel, lk. 140.

⁴⁰ Samas, lk. 141.

lahenduse. „Siis, kui me võidame ülemaailmses ulatuses, ehitame, arvan, umb-
last mõnede maailma suurimate lin-
nade tänavatele avalikke käimlaid.“⁴¹

Teatud hulka münte utopialastel siiski on. Asi on selles, et nad kauplevad oma saaduste ülejäävidega teiste maadega. Nad veavad välja „... teravilja, mett, villa, lina, metsa, ... vahka, peuni, vahka ja lisaks veel loomi.“⁴² Sisse veavad aga rauda, kulda ning hõbedat. Kaubeldakse riigiga ter-
vikuna, aga mitte tema üsinate liikritega. Kaubanduses teiste riikidega nad täiendavad neid tagavarasid, mida neil ei jätku. Põhiliselt väliskauban-
duse jaoks ongi utopiala mündid.

Saadet ettenähtuse ka jäätusest, on võimalik saada üllaltki selget pilbi kogu ühiskonnast.

Utopialastel on iga linn jaotatud 4 võrdesse ossa. Iga selle osa keskel on turg. Siin, kindlaksmääratud ma-
jadesse viib iga perekond oma tootmis-
saadused, kus need jaotatakse ladude
vahel. Nendest iga perekonna isa palub
seda, mis talle ja tema lähimatele on

⁴¹ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 88.

⁴² Groum, lk. 137.

vajalik, selle võie saab ta ilma rahata, ilma igasuguse tasuta. Talle äräütlemises ei näi utopialastel ka mingit põhjust olevat. „Kuna, esiteks, võike on mülluses, aga teiseks - ei saa olla mingit kartust, et keegi nõuab rohkem, kui vajalik. Müllus eeldada, et ülearrust palub see, kes on vundumud, et tal ilal millestki püüda ei tule.“⁴³

Jastamine toimub vajaduste järgi, samal ajal tuleb aga silmas pidada, et püüdu haritause härgadega ja valitsel käsitöö. Meie ettenujitused ühiskonna arenemisest selle võrgemasse, vundumismi staadiumi on seotud tootline jõudude arenguga. Ainult siis „... kui koos indi- vüidide igavilgse arenemisega on kasvunud ka tootlunud jõud ja kui võik ühiskondliku rikkuse allikad on ka- kannud voolama täie jõuga - alles siis võib täielikult üle astuda modauliku võiguse kitsast vaatepiirist ja ühiskond võib oma liigule kirgutada: Igaius oma võimete kohaselt, igavilghe tema vaja- duste järgi.“⁴⁴ Note tootline jõudude kürest arengust oli Th. More'ile tundmatu.

⁴³ J. Proudhon, lk. 129.

⁴⁴ Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitud teosed, II kd.; Tallinn, 1960, lk. 14.

More'i ajal tehniline progress majanduses
avaldus veel väga nõrgalt. Ka „Utopias“
ei leia me viiteid Utopia ühiskonna
tehnilise baasi teravamatele erinevustele.

More'i jaoks, kes elas alles põhiliselt
käsitööndusliku tootmise maailmas,
oli „nõrgile vajaduste järgi“ printsiibi
lahendamise raske ja peaaegu et või-
matu ülesanne, kuid sellesse ta sisui-
ususs.

Enamus More'i eluõigjatest mõistsid
ühisust kui tarbimiseesemete ühiskondid.
More'i tähelepaim keskpunkti seisab aga
tootmise ühisus.⁴⁵ Ta ei ole ka tarbimis-
esemete ühiskondi vastu, vaid annab
sellele isegi selgelt eelise. More mõistab jü-
ba, et peamine ühiskondlikus suhtes
määratakse tootmise organiseerimisega,
aga mitte tarbimise organiseerimisega.

More ei too Utopiasse sisse nõrgile
ühetaolist kohustuslikku tarbimise nor-
raldust. Siin näitab ta üles müllaltui-
surt liberaalsust. Nii näeme me ühis-
sööklaid, mida kasutab enamus utoo-
pialastest. Ei ole veelatud ka turult
toiduainete kopitaamine ning võib ka
ise kodus toitu valmistada, kuid utoopialased

⁴⁵ Боум, Утопия, стр. 21.

teavad, et need ei tee seda asjata ning
 hore ei näe sellest unguvat ka erilist
 oltu ideaalühisvõrmale. Maal on tootlus-
 tamine organiseeritud igas antellis eraldi.
 Teinuti on lugu majapidamisega, siin näeb
 müll hore parema alvut vahetada iga
 kümne aasta tagant elumagi.

Kui mõnes linnas teinib pärast tema
 vajaduste rahuldamisest produktide üle-
 jääku, siis võetakse need tagavarad ar-
 vele ning saadetakse vajaduse korral sin-
 na, kus neid antud momendil ei jätku.
 Niisiis kogu riik kujitab endast, vaata-
 mata linnadeus jaotatusele, ühtset ühis-
 kondlikku organisatsiooni ühtse tootmis-
 ja jaotusplaani. Viimane selgub iga
 linna tootmise- ja tarbimisvajaduste
 andmete kogu võtmisega.

V peatük

Ühiskonnakorraldus „Utopia“ järgi.

See on paus na Utopia ühiskonna poliitiline nõud. kõik ametiisimeed valitakse nõudamine poolt. Üldist valimisõigust Utopias siiski ei tunda, kuna valimisõigus on madalamas järkus algab perekondade isadest.

More annab uuele „Utopias“ terve ametiisimee hierarhia. Sisuliselt kõige madalamas uelst on tub perekonna isa. Neid tunnistatakse onna perekondade vaieldamatus esindajateks, kes ühtlasi kannavad vastutust tootmise organiiserimise eest selle teatud lõigus.

Kohunimised perekonna isa valivad igal aastal onna etteotsa fülarki ehk sifograndi. kümne sifograndi esitasas uovs nende perekondadega on tra uitor või on. protofülark. Sifograndid,

kedal on hõnne 200, valivad salajase hääletusega vürsti nende nelja kandidaadi hulgast, keda neile soovitas rahvas. Vürst valitakse eluks ajaks ning teda saab ainult siis tagandada, kui ta püüdleb tiranniale. Transitione valitakse mill igal aastal, kuid asjata nende asemele tavaliselt uusi ei valita. Kõik ülejäänud ametiisimeid valitakse üheks aastaks.¹

Utopias ei ole ühtegi ametiisimeid, keda poleks valitud, kuid ühelt poolt valimisviis on ainult perekondade isadelt ja teisest küljelt - nagu selle hierarhia esuotas asub vürst, kes on eluaegne valitseja. Poliitiliste ideede arengu seisukohalt XVI sajandil ei ole üllatav taoline järeleandlikkus, vaid hoopis see, et More üldse meeltestab Utopias demokraatia printsiibi, tunnustades võimalikku, et kõik ametiisimeid oleksid valitud kodanike poolt.² Utopia demokraatia on üheks kõige teravamaks kontrastiks More'i aja teplikkusega, mil mindlustus absolutism, kui just valitavuse printsiibiga kõige vähem arvestati ning

¹ Gomul, lk. 116.

² Borner, lk. 150.

ametnikute määrati ülaltpoolt ja uue
 keskajne seisuste süsteem taganes või-
 detswa absolutistliku - bürookraatliku mo-
 narkhia ees.

Transiivrid kogunevad iga uolme päeva
 lauant ja uue vajalik, siis na sajadannini
 vürsti juurde nõupidamiseks. Nad aru-
 tavad ühisvõndlike asju ning õige-
 aegselt matustavad varidusi, uue neid
 on teinud, viimaseid esineb küll harva.

Senati asupaigas on Amurostenni
 linn. Siia kuuluvad uolme uodaniku
 igast linnast. Senati istungitel viibivad
 na iga päev uaus erinevat siifogranti.
 Istungitel arutatakse saare elu puu-
 dutavaid üldisi küsimusi. Senati abiga
 toimub na üldise jaotamine, uue
 meeskil on millestki puudu, siis senati
 abiga saadakse mõnelt teiselt poolt
 abi. Abistamine toimub neil täiesti
 tasuta, sest need, kes uumendil abi
 annavad, teavad, et neil võib na ise
 kunagi abi tarvis minna.

Ühisvõndlikes asjus ilma senati või
 rahvaüksusele vartuüetud etrust
 loetase uuminaaluuriteoks. Kõik täht-
 samad küsimused tehakse teatavaks si-
 fogranti uosolemule, kes teatavad sellest

oma perekondadele. Siin arutatakse see
 küsimus ühiselt läbi ning oma etrus-
 teatatakse senatile. Sageli arutatakse asju
 mõne saare novallehel.³ Omapärase on
 see, et senatis ei arutata ühtegi ette-
 panekut selle esitamise päeval, vaid seda
 arutatakse järgmisel istungil. Sellega ta-
 hetakse ära hoida igasuguseid juhus-
 likke otsuseid, kuna järgmise istungini
 on niilalt aega järele mõelda ja asja
 kaaluda.

Utoopialased saavad omavahel sõbra-
 likult läbi, ükski ametnik ei ole ülbe,
 ega riseda kimm. Neid nimetatuse
 isadlus ja nad käituvad väärikalt. Lu-
 gupidannist arutavad utoopialased
 neile vabatahtlikult ja seda ei tule
 vägivaldselt nõuda.⁴

Ka viinst ei erine teistest riitusega,
 ega kannu krooni, vaid viljapleade nimpu.
 Peapreestri tunneme ära sellest, et tema
 es nantuse vahamüünalt.

XVI sajandi ettenäpitudetele on need
 „Utoopia“ demokraatia juured täiesti
 ebatavalised. Nagu näeme, on Utoopia
puht.demokraatlik ühiskond. Kõik

³ Gronius, lk. 117.

⁴ Samas, lk. 175.

anetiisimud alluvad elanikuoma kontrol-
lile ja vajaduse korral on neid lihtne
tagandada.

More väljendab juba kaasaegse sotsialis-
mi printsiipi - klassivahede kadumisega
kaovad poliitilised funktsioonid ja
poliitilisest riigist saab tootmisühiskond.⁵

Seadusi on utopialastele vähe ja nad
on ainult selleks, et igakües teaks oma
õigusi ja kohustusi. Utopialasi ei meelita
ka teiste rahvaste arvumad seadused, kuna
nende arvumise tõttu pole neid võimalik
esileus läbi lugeda ja paljud pole neist
suntelised aru saama.

Shuselt oma advokaadipraktikast
teeb More järelduse, et advokaate pole
üldse vaja, kuna nad ainult kavalalt
käsitlevad seadusi. Iga utopialane on
võimeline end ise kaitsma.

Olgugi et Utopia on eravõimanduseta
ühiskond, et seadusi on vähe ja karis-
tused on selle aja kohta veel niilaltki
hinnasused, on Utopias siiski võidlemisi
palgi surjatefiijaid, keda muudetakse
orjades, et katta osaliselt orjade vaja-
dust. Nähtub, et inimene on siiski hoopis

⁵ Karyncuni, lk. 293.

⁶ Yronur, lk. 176.

vähem muutunud kui teda ümbritsevad tingimused.

Utsugiialaste ühisvõrma korraldus on suhteliselt lihtne. Sama võime äelda ka välispoliitiliste suhete kohta. Utsugiialased ei sõlmi ühegi rahvaga konnuleppeid. „Milleks konnulepe, misivad nad, - nagu loodus ei seaks müllaldaselt inimest inimesega?“⁷ Nad ei soovi kunagi sõda. Aga et vajaduse korral oleks võimalik vaenlase vastu välja astuda, sellens tegelevad nad alaliselt sõjateadustega.

Utsugiialased astuvad ainult siis sõtta, kui kaitsevad oma piire, või alustavad oma sõpru, kellele on vaenlane kalale tunginud. Sageli aitavad nad inimsearmastusest lähtudes mõnel rahval end türamist või orjusest vabandada.⁸ Nad mitte ainult ei kaitse oma sõpru, vaid sageli aitavad neil ka kätte mausta neile tehtud ilerakhtu eest. Eriti ägedalt tegeitsevad utsugiialased siis, kui nende kaupmechi kusaqil ebavõiglaselt koheldakse. Kui aga nende kodaniku saab kuskil võimal maal surma või vigastada, siis saadavad nad oma saadinud

⁷ Ytannu, lk. 178.

⁸ Samas, lk. 181.

asja uurima, "... ja rahuldavad ainult
 süüdlaste väljaandmisega, muude aga
 kuulutavad viivitamatult sõja."⁹ Nüüdis
 sõda võib puhuda üllaltki lihtsalt.
 Vastase lihtsahva massile tunnevad
 utoopialased kaasa, kuna nad teavad,
 et see ei sõdi mitte omal vabal tahtel.

Sõja järges kuulutavad nad palju ra-
 ha, selleks on neil aemas isegi eriline
 kaitsfond, kuid inimesi endi kesult
 saadavad sõtta hästi vähe, "... nad
 saadavad sõtta kõigest paljastud sõ-
 dureid, eriti aga sapoleete.¹⁰¹¹ Peale
 nende kasutavad utoopialased veel selle
 rahva liikmeid, kelle kaitses nad väga
 astuvad. Sõjaväe ülemjuhatajaks määr-
 avad nad ühe Utopia kodaniku. More
 eeldab ka sel juhul, et üllas leidub
 utoopialaste hulgas ka neidki, kes on
 valmis vabatahtlikult sõtta minema.
 Võimalikult vähe püüavad utoopialased
 sõdida oma territooriumil. Iga sõjaline
 operatsioon saare territooriumil võiks
 rängalt mõjuda ideaalühiskonna majan-
 dusele ja nende kodanike heaolule.

⁹ Young, lk. 183.

¹⁰ Sapoleetid - nähtavasti on nende all
 mõeldud šveitslasi.

¹¹ Young, lk. 187.

More tüstab emanatsioonilt üles õiglase
 sõja mõistmise. Selle mõistmise lähendamise
 on seotud saare rahvastiku ühtlase asus-
 tuse ja teatud arvulistes piirides säili-
 tamise piiridega. Nõtte, et rahvastiku peab
 kindlas arvulises piiris püsima, on
 More pärinud ilmselt Platonilt. See oli
 neile mõlemale vajalik, kuna nad püs-
 titasid oma ühiskonna talupoegliku-
 väsitöönduslikul alusel. Selles mõistmises
 More ja Platon lähenevad teineteisele
 tunduvalt, kuid kaugenevad kaasajest
 sotsialismist; ainult vahendid on neil
 erinevad, kuidas nad seda reguleerida
 püüavad.

More näeb ette järgmised abinõud,
 et igas perekonnas, millede arv igas lin-
 nas ja selle ümbruses on 6.000, ei
 oleks vähem kui kümme ja rohkem kui
 nusteist täiskasvanud inimest.¹² Lapsi
 ei arvestata. Need arvud säilitatakse
 lihtsalt vastavate ümberpaigutamistega
 perekondade vahel. Kui aja rahvaarv
 suureneb kogu saarel üle ettenähtu,
 siis valitakse igast linnast kodanikke
 ning organiseeritakse lähemal maal

¹² Platon, lk. 127.

oma seadustega koloonia, seda muudugi
 juhuil, kui kohalikel elanikel on kasu-
 tamata maad. Kui pärimaalased on võis
 nendega koos elama, siis utoopialased
 liituvad nendega, ning püüdnud selle
 poole, et maa, mis enne oli vaene, saaks
 rikkaks. Kui aga meelditakse, siis algakse
 kohalikud elanikud välja neist piiridest,
 millised utoopialased endale ise va-
 livad, vastupanu korral astutakse sõtta.
 Antud juhuil pole õiglase sõjaga mill
 enam tegemist.

Utopialased tunnistavad sõja õig-
 lases põhjusel seda juhtu, kui mõni
 rahvas valdab ilmaaegu seda territo-
 riumi, mida ta ise ei kasuta, kuid
 keeldub seda ka teistele loovutamast.¹³
 Kui mingi õnnetu juhuise läbi saab
 oma saare elanikkond kannatada ja
 seda saare inimressurssidega enam en-
 distes piirides ei ole võimaliku taastada,
 siis asustatakse kodanikke uuesti
 kolooniatest tagasi.

Niisiis loore ei nõudnud kohalike
 elanike arjastamist, vaid tahtis neid
utoopialastega võidustada ning saarele

¹³ YTomur, lk. 128.

tasemele aidata nagu seda kolonistid on. Printsipiibist lähtudes võib eesmärgu hu-
maanne alla, kuid kahtlaseks jääb,
kui vastukõetav ta tegelikult kohalikele
elanikele oleks. Õiglase sõja küsimus oli
võll üles tõstatatud, kuid selle lahenu-
damine polemeid äärmestunud. Kohati või-
vad tavalised sõjad vatta hoopis vallu-
tusliku iseloomu.

Võiduse, mis on saavutatud suurte
uhvrite hinnaga, suhtuvad utopialased
mitte ainult vastimustundega, vaid see
põhjustab neis ka häbitunde. Võit, mis
on saavutatud navalusega, saab üldise
vainumuse osaliseks ning teenib kõigi
kodanike viituse.

Kõiki suure'i arutlused põhinevad sel-
lel eeldusel, et utopialased on umbritse-
tud samal kultuuritasemel olevatest
riikidest, kellega ei ole nii võrgelt are-
nenud sotsiaal-politilist võrda. Tema
arutlused Utopia sisepoliitilisest olu-
korrast on hoopis rohkem sotsialismiga
seotud kui tema arutlused sõjast.

Sõjategevuses, eriti kriitilistel momen-
tidel lahingus on aluline koht antud
utopialaste preestritele. Nende preestrid

on teiste rahvaste juures sama austatud
 ümme ümme endi ümme. Oustava lahingu
 ajal nad seisavad lahinguvälja vahetus
 läheduses põlvili, sirutavad käed taeva
 poole, ning "... palvetavad kõigepealt ül-
 dise rahu eest, siis omade võidu eest, aga
 ilma verevalamiseta mõlemalt poolt."¹⁴

Preestrid on sageli päästnud nii oma kui
 vastase vägesid purustamisest, selles on
 näinud aimelt nende ilmutamisest la-
 hinguväljal. Ei olevat veel leidnud nii
 julma ja barbaarsed rahvast, kes
 poleks nende preestrid tunnustanud.
 Järenevõidude näide, kuidas loore oskas
 oma utoopialased raskest seisuvorrast
 välja tuua.

Usuvõimuse lähendatuse "Utopias"
 omamoodi huvitavalt. I. h. More ütleb
 lahti katoliikluse traditsioonidest, ning
 kehtestab Utopias ususalivuse printsiibi.
 Kuid tema printsiip ei ole absoluutne.
 Neid, kes ei usu kõrgemasse olekusse
 üldse, koheldakse Utopias nagu hul-
 lunneeliseid või kurjategijaid. Ateism jä-
 tab utoopialased kodanikuõigusteta.
hittesuurmine kõrgemasse olekusse või

¹⁴ Yonnes, lk. 208 jst.

hingede surematesse loetakse. nuraali-
 vastaseks. kuid väljaspool neid vahte
 seisukohta usuliste vaadete võimide üsini-
 arjade suhtes on utopialased erandiselt
 sallivad ning Utopias on kõige mitme-
 kesisemate usuliste voolude esindajaid.
 Kui aga on olemas usu riiklik süm-
 bol, siis on olemas ka riiklik kiriku-
 hierarhia. Ka see hierarhia moodusta-
 takse valimiste teel. Kõik preestrid va-
 litakse Utopias kodanike poolt. Utopia-
 lased ise austavad väga oma vaimu-
 likke, neid pole ka eriti palju, mitte
 13¹⁵ igas linnas. Preestrid võivad olla
 ka elatunud lesknaised, neid seda juht-
 tub harva. Kui preestrid on unistega
 haakuma saanud, isegi siis ei nõusteta nende
 üle kohut, sellens on jumal ja nad ise.
 Tavaliselt nad müll unistegudeni ei
 laskegi, kuna vaimulikud valitakse eriti
 hoolikalt ja kõige väärimate teadlaste
 hulgast. Nse nad moodustavad nagu
 teadlaste teatud astme. Preestrid tegelevad
 ka noorukite õpetamisega.¹⁶ Nõue'i vaated
 usumõistmistes vastavad enamalt val-
 gustussajandile kui reformatsioonile.

Idealse kiriku mõistmistes ta kahtlemata
¹⁵ Stonur, lk. 206.

¹⁶ Usumõistus täpsemalt H. Stonur, lk. 196-215.

üldtas ka reformatsiooni.

Utopia korraldust peab loole parima, sest see on kõige mõistlikum ja etstarbekohasem inimeste maiste huvide seisukohast. Inimesed on jumalast määratud elule, mis vastab looduseadustele. Looduse vettlusi tuleb seepärast järgida, kontrollides mõistusega, mille poole tuleb püüda ja mida vältida, et väiksem nauding ei segaks suuremat. Inimese hing on sündinud õnne jaoks. Ajadamehelt taha karmi voojust ja jätta kõrvale elu mafus. Loodus dikteerib meile meeldiva elu, s.t. nautingu kui kõigi meie tegevuste lõppeesmärgi. Kuid elu paremaks korraldamiseks mõistus ja loodus kutsuvad surelikke üles vastastikusel üksteise toetamisel. Seepärast inimesed peavad püüdlema oma armu poole niivõrd, kui võrd see ei põhjusta teistele kahju.¹⁷ Nendel tervetel alustel ongi üles ehitatud ühiskonna moraal ja hüvede jaotamise ühiskondlikud seadused utopialaste juures. On täiesti loomulik, et loole avates mitte ükski ei ole sellist suurepärase rahvast ja enam õnnelikku riiki.

¹⁷ Ytomer, lk. 147-150.

Utoopiaalaste ühiskonnas jõuatakse
 väärilist tähelepanu õigele hariduse kor-
 raldamisele. Mõlemast suost lapsed saa-
 vad ühiskondliku hariduse, nii raama-
 tutaruse kui ka praktilise, viimase
 põllu- ja käsitöö alal. Kõrgem haridus on
 korraldatud ühiskondlike kursuste näol,
 ja on neile noortele kohustuslik, kes on
 tunnistatud küllaldaselt andekateks ning
 on vabastatud füüsilisest tööst. Kuid
 kursused on ühteaegu nii korraldatud,
 et neidest saaksid osa võtta ka töö-
 tavad inimesed, kes on teadusest hu-
 vitatud. See aitab omavõrdselt nende hul-
 gast avastada andekaid ning suunata
 nad teadusliku tööle. Väimise töö te-
 gijatel ei ole neid privileege peale selle,
 et nad on vabastatud põllu- ja käsi-
 tööst. Nõue on veendunud, et enamus
 ametiisikuid valitakse eelkõige tead-
 laste hulgast.

Nõue, kellel perekond ei ole mitte
 ainult veresuguluses olevate ühiskonna-
 liikmete grupp, vaid samal ajal ka
 põhiline tootmisvõime, säilitab Utoopias
 üksikabieli. Ta ümbritseb abielu sõlmimise
 ja kummaliste tingimuste ja formaalustega,

mis tema arvates on vajalikud abielu-
sidemete tugevdamiseks. Lahutus on lubatud
ainult ühe abielupoole põhelisel käitu-
misel. Perekoona esutsas on naises isa
ja ema, kuid faktiliselt võime perekonnas
ei kuulu mitte mõlemale, vaid mehele.
„Utroznias“ võib leida küllaltki palju
üksikuid märkusi, mis näitavad naise
püüdlusi naise osatähtsust ühiskonnas
suurendada, mõningates suhetes seda isegi
mehega võrdsustada. Mehel ja naisel on
ühesugune võime tööle ja haridusele. Mõ-
ningatel juhtudel võib naine mehe ka-
vatsusi taustada, näiteks, mitte võus olla,
kui mees tahab reisima minna.

Üldprintsiibina süüsi süü puhul me-
hed karistavad naise ja vanemad lapsi,
sel juhul naine võimutab mehe-naise
suhted vanemate-laste suhetega. Perekoona
ta süüsi üldiselt kirjeldab sellisena,
kus valitsevad heatahtlikkus ja armastus,
nii näiteks on perekonna liikmetel
tavaus enne viimase minekut vastas-
tunnustatud andeks paluda. Sõnitatav
on naise'i kirjeldatud kosimise sõnad,
mis on tal ilume reaktiivne tal ajal
valitsevad tütarlaste sunniviisilise me-
hele panevise vastu.

Liikumisvabadus Utopias saad on võid-
 llemisi piiratud. Kui keegi tahab külas-
 tada mõnes teises linnas elavaid sõpru
 või lihtsalt reisida, siis selles peab ta
 kõigepealt saama loa sifograndilt ja
 tranibonilt. Kõige lõpuks antakse reisile
 kaasa vürsti kirjalik luba, vahu mär-
 gitakse ka tagasipöördumise kuupäev.
 Reisile saavad nad kaasa veoni ja üm-
 linnu vija.¹⁸ Kui nad peatuvad mõnes
 kohas kauem kui üks päev, siis tegeleb
 igaius seal oma käsitööga...¹⁹ Kui aga
 keegi tabatakse ilma vürsti kirjaliku
 loata, siis karistatakse teda karmilt,
 teistkordsel tabamisel muudetakse ta
 vjaks. Nähtavasti püütakse taoliste
 abinõudega ikka neid proportsioone säi-
 litada. Antud tootmistaseme juures
 pidi igaius paratamatult töötama, et
 endale elatist teenida.

Vahete- vahel toruab „Utopias“ siin
 kirjelduste ning mõningate küsimuste
 käsitlese visandlikkus. Võib võrrelda
 Tarle väitega, et õigupoolest Thomas
 More kujutas mitte elavaid inimesi,
 vaid printsipi ja võib-olla sellepärast

¹⁸ YTomur, lk. 135.

¹⁹ Samas.

Utoopia ühiskonna automaatsus toimab nii silma.²⁰ Nii näitaks loore ei tea õieti, mida utoopialased peavad vabal ajal teema, kas panna nad muusikainstrumentidel mängima või mõelda nende jaoks mõni male-taoline mäng välja, kus mängulaulal heategevad võitleksid pahega. Seejuures peaks mäng olema ülimalt õpetlik!²¹ Siin seisneb fiktsiooni võime just selles, et utoopialaste individuaalsus peab järeajal kuidagi avalduma, aga unidas, sellest pole autoril endalgi täit selgust.

Üra raamatu lõpusas kirjutab loore järgmist: „Ma kirjeldasin teile niipalju kui õieti suutsin, niisugust ühiskonnakorda, millist ma igal juhul tunnistan mitte ainult parimaks, vaid ka ainukeseks, mis võib endale omistada täie õigusega ühiskonna nimetuse.“²²

Võiks öelda, et loore'i uus ühiskond on kaasajaga küll oma tendentside poolest, kuid seda ei saa öelda nende vahendite kohta, mida ta soovitas selle elluviimiseks.

²⁰ Итэрае, lk. 245.

²¹ Утопия, lk. 120 jg.

²² Самар, lk. 215.

Lõppsona.

Thomas More oli XVI sajandi üks huvitavamaid isikusi. Tema nägu kontsentreerusid selle epohhi eripära, kordumatus ja vastukohid. Poliitilises ja majandusalases kirjanduses on väheseliseid teoseid, mis omavad nii kestvat mõju kui Th. More'i „Utopia“. Mitte juhuslikult ei saanud see nimi kindla kirjandusliku žanri, utopilise romaani üldnimena, mitte juhuslikult ei ole tema kui oma lähtepunktiga seotud terve ühiskondliku mõtte suund, niinimetatud utopiline sotsialism.¹ Kui Thomas More'ini sotsiaalsed romaanid selle sõna kaasajalises tähenduses ei eksisteerinud, pärast teda läheb see kirjanduslik vorm suuremal või vähemal määral vähenema. Esimene sotsiaalne romaan, kirjutatud pärast

¹ Bonnen, Utopiurechne, lk. 6.

teda, kuulub dominikaani munk
Campanellale.

Fantastiline kirjeldus oli More'i
ajajärzul ainukeseks võimalikuks moo-
duseks julgete sotsiaalsete mõtete väl-
jendamiseks. Kuni teadusliku sotsia-
lismi tekkimiseni jäi „Utopia“ unis-
tuseks, illusaks fantaasiaks. Lugejad
vainustasid riigist, kes valitres rahva
ja võrdsus, kuid pidid koos More'iga
kahetsema, et riigist võib
ainult unistada, ei ole aga mitte või-
malik ellu viia. „Sotsialistlikud
unistused unustasid miljonite inimes-
te sotsialistlikus võitluses alles
suis, kui Marxi teaduslik sotsialism
sides ümberujundamistõelused tea-
tava klassi võitlusega. Kärgspool klas-
sivõitlust on sotsialism tühipalgas
fraas või naiivne unistus.“²

More pidas oma vaadete põhjen-
damiseks küllaldaseks näidata mas-
side rõhumiist kaasaegse konna ajal,
näidata selle konna paremust, kes
igakuus saaks selle, mis ta on taotnud,
näidata selle ideaalse konna vas-
tavust inimloomusele.

² V. I. Lenin, Teosed, 9 kd., lk. 405.

See tulevimeühiskonna fantastiline kujutamine tekkis ajal, mil proletariaat oli ise veel äärmiselt arenemata ning kujitles ka ise veel oma olukorda fantastiliselt, ta tekkis proletariaadi esimesest tungist ühiskonna üldise ümberkorralduse teele.

More'i "Utopia" on üheaegselt nii teletähis kui ka sidur lüli. Ta on ".... lüli ühelt poolt Platoni aristokraatliku kommunismi ja keskaja instinktiivse, primitiivse kommunismi vahel ja XIX ja XX sajandi teadusliku kommunismi vahel teiselt poolt".³

Thomas More'i peame täie õigusega hea utopilise sotsialismi esisaas ja üheks tähtsamaks esindajaks.

Kui XVI sajandil tundis Thomas More'i esijoones kui lord-kantslerit, siis XX sajand tunneb teda eluõige "Utopia" autorina.

³ Mopmann, lk. 73.

Резюме.

Концы xv - начало xvi в. - время глубоких и важных перемен в жизни европейских народов вообще и английского в частности.

В эту сложную и противоречивую переходную эпоху в Англии прозвучал голос Томаса Мора, гениального мыслителя. Томас Мор был одним из интереснейших и наиболее ярких представителей сложного xvi века. В нем как бы концентрировались, составив своеобразное, неповторяемое единство, все противоречия его эпохи, эпохи рождающегося капитализма.

Политическая литература знала мало произведений, которые имели бы такое глубокое влияние, как маленькая книга Т. Мора, известная под сокращенным наименованием "Утопия". Более чем

четыреста лет после трагической гибели Лора (1535 г.) мы перечитываем "Утопию" с большим интересом. С нами, как со своим начальным пунктом, связано целое направление общественной мысли, так называемый утопический социализм. В "Утопии" впервые сформулирован ряд положений, характерных для утопического социализма.

Возникновение идеи утопического социализма тесно связано с процессом первоначального накопления капитала и с характерными для раннего капитализма формами эксплуатации.

В первой главе настоящей работы и рассматривается вопрос о социально-экономическом строе Англии в начале XVI века. Социально-экономические отношения Англии начала XVI в. играли первичную роль в образовании взглядов Лора. Нельзя не обратить внимание и на субъективные факторы. Во второй главе рассматривается География Лора, температурные источники и образцы "Утопии". В последующих трех главах изложены

Вопросы, касающиеся темы „Утопии“:
соответственно - критика современной
ему Англии, хозяйство и общественное
устройство Утопии.

III. Мор занимает исключительное
место в истории социальных идей
как мыслитель, оставивший последу-
ющим поколениям первую всесторонне
продуманную схему справедливого общества.
В „Утопии“ впервые во всей мире
поставлена проблема организации
общественного производства. Мор первым
конструировал план коммунистической
организации для целого общества.
Мору совершенно несвойственно харак-
терное для коммунистических течений
средних веков идеалистическо-отрицатель-
ное отношение к государству.

Как ни высоки были полеты
Мора о справедливом обществе, они
были мечтой человека, жившего в XVI в.,
не свободного от предрассудков своего
времени и создававшего несуществен-
ность своих мечтаний. Но все-таки
уже на заре капиталистической эры
Мор подверг уничтожающей критике
современную ему социально-политическую

систему. Обществу неравенства Маркс противопоставил мечту о справедливом общественном строе, где уничтожена частная собственность, а с нею и корень всякой социальной несправедливости.

Под влиянием "Утопии" Маркса развилось целое направление утопического социализма, подготовившее возникновение социализма как науки.

Marx, K., Kapital, 1. u. 2. Teil, Tübingen, 1953.
 Marx, K. u. Engels, F., Manifest der Kommunistischen Partei.
 Manifest, Tübingen, 1966.

Engels, Friedrich, Ludwigs dialektische
 Tübingen, 1962.

Duncker, F., Die bürgerliche Gesellschaft vor
 ihrem Ende, Jena, 1960.

Lenin, V. I., Kulla tööde ühist ümised ja
 põlvkondlikud võitlused, Tübingen, 1955, lk. 84-91.

Lenin, V. I., Võitlused ühist ja proletariaadi võitluseks, Tübingen, 1952, lk. 400-407.

Engels, Friedrich, Die deutsche Arbeiterbewegung, 1845-1848, Berlin, 1955.

Kasutatud allikmaterjalide ja
kirjanduse loetelu.

- Marx, Karl, Gotha programmi kriitika, Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitud teosed, II; Tallinn, 1960, lk. 5-35.
- Marx, K., Kapital, I kd.; Tallinn, 1953.
- Marx, K. ja Engels, F., Kommunistliku Partei Manifest; Tallinn, 1966.
- Engels, Friedrich, Looduse dialentika; Tallinn, 1962.
- Женеве, Ф., Развитие сознания от природы к культуре; Москва, 1960.
- Lenin, V. I., Kulla tähendusest müüd ja pärast sotsialismi täielikku võitu, V. I. Lenin, Teosed, 33. kd.; Tallinn, 1955, lk. 84-91.
- Lenin, V. I., Väinuosandlik ja proletaarne sotsialism, V. I. Lenin, Teosed, 9. kd.; Tallinn, 1952, lk. 400-407.
- Мор, Томас, Утомил; Москва, МСМЛIII = Утомил.

- Мор - Фразмы, 31 окт. 1516 г. Утомил,
лн. 225-226.
- Фразы - Анн. Крабе, ок. 14 февр. 1517 г.
Утомил, лн. 228.
- Фразы - Кору, 24 февр. 1517 г. Утомил,
лн. 228.
- Фразы - Мору, 8 марта 1517 г. Утомил,
лн. 228.
- Фразы Поммергаускии - Ульриху фон-
Туммеру, 23 июля 1519 г. Утомил,
лн. 229-245.

Brentano Lujo, Eine Geschichte der wirt-
schaftlichen Entwicklung Englands,
2 Bd.; Jena, 1927.

Bric, Fr., Thomas More der Heitere;
Englische Studien, LXXI, 1936/37,
лн. 27-58.

= Bric.

Chambers, R. W., Thomas More; London-
Toronto, 1936.

= Chambers.

Desiderius Erasmus Rotterdanius, Narsus
vitus; Tallinn, 1967.

Капелл, Ф., Успомена Занагроні Елронік
(6 новое время), том II; Период-
изд., 1915.

= Капелл.

- Кауцский, Карл, Томас Мур и его
учения; С. - Петербург, 1905.
= Кауцский.
- Малеин, А. И., Издания и переводы
"Гюммель", Гюммель, вк. 257-263.
= А. И. Малеин, Издания.
- Муртон, А. Л., Английская утопия;
Москва, 1956.
= Муртон.
- Муртон, А. Л., История Англии; Москва,
1950.
= Муртон, История Англии.
- Осиновский, М. Я., Томас Мур и рефор-
мация Тенрикса VIII, очерки социаль-
но-экономической и политической
истории Англии и Франции
XVII - XVII вв.; Москва, 1960.
= Осиновский, Томас Мур.
- Осиновский, М. Я., Утопия Томаса Мура
и ее критика, Вопросы истории,
1968, № 7, вк. 67-84.
- Петровский, Ф. А., Томас Мур, Утопия,
вк. 249-256.
= Ф. А. Петровский, Томас Мур.
- Platon, Der Staat; Leipzig, 1923.
- Савин, А., Английская деревня в эпоху
Тюдоров; Москва, 1903.
= Савин.

- Семёнов, В. Ф., Ограждения и крестьянские движения в Англии xv века; Москва - Ленинград, 1949.
= Семёнов.
- Семёнов, В. Ф., Пауэрризм в Англии xvi века и законодательство Пюджетов по вопросу о пауэрресе, Средние века, выпуск iv, Москва, 1953, кн. 209-224.
- Штокмар, В. В., Очерки по истории Англии xvi века; [Ленинград, 1957.]
= Штокмар.
- Шарле, Э. В., Общественные воззрения Томаса Мора в связи с экономическим состоянием Англии его времени, Э. В. Шарле, Сочинения, Том I; Москва, 1957, кн. 119-265.
= Шарле.
- Шреверьяк, Дж. М., Социальная история Англии; Москва, 1959.
- Волки, В. П., История социалистических идей, часть первая; Москва - Ленинград, 1928.
= Волки.
- Волки, В. П., Историческое значение "Утопии", Утопия, кн. 5-28.
= Волки, Историческое.

Sisukord.

Sissejuhatus.	2
I peatükk	
Inglismaa rüüaal-majandus- likud olud xvi sajandi algul.	6
II peatükk	
Thomas More ja „Utopia“ saamislohu.	27
III peatükk	
Inglismaa olude kriitika „Utopias.“	48
IV peatükk	
Utopia majandus.	67
V peatükk	
Tõhiskonnakorraldus „Utopia“ järgi.	90
Lõppsona	107
Pezome	110
Kasutatud allikmaterjalide ja kirjanduse loetelu.	114